

België/Belgique
P.B.
2020 Antwerpen 2
8/5572

vivat academia

tijdschrift van het Verbond der Vlaamse Academici
driemaandelijks nr 104 september 1999

*"Vooruitgang bestaat ten gronde in een
diepere kennis van het kwade"
(Paul Morand)*

Inhoud

Culturele samenhang en zelfvertrouwen	1
Aankondigingen	7
De informatiesnelweg: fictie of realiteit	11
Ik heb vertrouwen. Op ongebaand terrein	13
De terugkeer van Uilenspiegel	19
De koninklijke bibliotheek Albert I	25
Een kritische terugblik op tien jaar Vlaamse administratie	28
Het verleden van een illusie	37

secretariaat: Vlamingdam 2
8000 Brugge - tel/fax 050/34 57 25
giro 000-0429238-13

verantwoordelijke uitgever: M. Storme
C. Huysmanslaan 93
2020 Antwerpen

Over het politiek, economisch en cultureel belang van een welbegrepen culturele samenhang en zelfvertrouwen.¹

Prof. Dr. Matthias E. Storme

1. In het eerste hoofdstuk van zijn bekende boek *Botsende beschavingen* stelt de Amerikaanse politoloog Samuel Huntington dat in de wereld na de Koude Oorlog de mensen aan zichzelf en de anderen veel minder de vraag stellen aan welke kant men staat, zoals in de ideologische twintigste eeuw tot 1989, en terug veeleer de meest fundamentele vraag die mensen zich kunnen stellen: "Wie zijn wij?" in de zin van: "Waartoe behoren wij?", en daarop antwoorden door te verwijzen naar afstamming, religie, taal, geschiedenis, mythen, waarden, gebruiken en instellingen, kortom cultuur. Men hoeft het niet met alle besluiten van Huntington eens te zijn om dit te beamen. Misschien wordt die vraag en het antwoord daarop niet steeds in de juiste termen gesteld, maar dat doet geen afbreuk aan het fundamentele karakter ervan. Wellicht meer dan ooit tevoren zijn de mensen op zoek naar hun culturele identiteit.

2. Het is niet toevallig dat deze vraag op de drempel van de 21e eeuw terug zo sterk naar voor komt. Dit hangt natuurlijk samen met de "globalisering" op zoveel domeinen van ons leven, vooral economisch; met de sterk toegenomen mobiliteit door de afbouw van economische grenzen, gepaard aan een sociale mobiliteit, die naast positieve gevolgen ook negatieve gevolgen heeft, zoals een steeds grotere fragmentatie van de gemeenschap, het uiteenvallen van het sociaal weefsel, de steeds grotere uitwisselbaarheid van de mens die iedereen overbodig dreigt te maken, het oprukken – minstens in de Westerse wereld – van een internationale monocultuur die het cultureel pluralisme bedreigt, enzovoort. De grootschaligheid *überfordert* de mens, die niet meer weet waartoe hij behoort, en veroorzaakt een enorm onbehagen. Velen vluchten in het ik. De media worden beheerst door postmoderne nihilisten die van dit alles de oppervlakkige neerslag zijn. Zij kennen enkel nog de mensheid en het ik, en dit terwijl het leven maar zin krijgt door alles wat daar tussenin ligt: familie, dorp, vereniging, kerk, beroepsgemeenschap, gewest, natie, beschaving.

3. In deze wereld wordt onze gezamenlijke welvaart en levenskwaliteit meer dan ooit bepaald door culturele factoren. Minstens zijn dat diegene waar we het meest vat op hebben, waar we iets aan kunnen doen. Biologische verschillen tussen de mensen zijn op individueel vlak vrij groot, maar gezamenlijk bekeken (per volk) vrij klein. Aardrijkskundige gegevens als ligging, natuurlijke gesteldheid, grondstoffen en dergelijke spelen nog een rol, maar nu de tijd van kolonialisme en grote territoriale veroveringen voorbij lijkt, hebben we daarop nog nauwelijks vat.

¹Voorpublicatie uit het boek 'Hoe Vlaams zijn de Vlamingen? Over identiteit.' dat begin 2000 zal verschijnen bij Davidsfonds–Leuven.

Het VVA ontstond begin deze eeuw als groepering van regionale oud-studentenkringen en heeft tot doel:

- culturele en maatschappelijke vorming ;
- verspreiding van wetenschap en cultuur ;
- behartiging van de belangen van academici, in het bijzonder het universitair onderwijs en onderzoek en permanente vorming ;
- ijveren voor verdere Vlaamse ontvoogding en ontplooiing van de Nederlandse cultuur.

Er zijn VVA-afdelingen in Oostende, Brugge, Ieper, Kortrijk, Gent-Meetjesland, Antwerpen, Taxandria, Klein-Brabant, Brussel, Leuven-Hageland en Limburg.

Algemeen secretariaat

Machteld LENOIR

adres: Vlamingendam 2, 8000 Brugge

tel/fax: 050/34 57 25

e-mail: vva@vlaca.org

Administratief secretariaat

Frank CEULEMANS

adres: Camille Huysmanslaan 93, 2020 Antwerpen

tel: 03/237 93 92

fax: 03/248 16 05

Ook zijn het niet zozeer de afzonderlijke elementen van de cultuur die een rol spelen, maar wél de culturele cohesie en het inter-culturele vermogen, twee zaken die elkaar aanvullen. Eenvoudiger gezegd: het belangrijkste is niet welke taal men spreekt, welke gebruiken, geschiedenis en instellingen men precies heeft – de concrete elementen zijn in zekere mate uitwisselbaar –, maar de houding die men gezamenlijk daartegenover aanneemt. De toekomst is niét noodzakelijk aan de grootste. Het is niet op de eerste plaats de omvang van een cultuur die telt, maar de cohesie ervan, de samenhang, het bewustzijn van een gezamenlijke identiteit, en dus het gezamenlijk zelfbewustzijn. De toekomst is aan gemeenschappen die erin slagen om enerzijds de culturele samenhang naar binnen te bevorderen en de inter-culturele uitwisseling naar buiten, en anderzijds de belangrijke private en publieke instellingen daaraan aan te passen. Voor de toekomst van onze mensen zijn daarom het project Vlaanderen–Europa 2002 als cultureel en inter-cultureel project en de Vlaamse staatsvorming als politiek project van wezenlijk belang.

Culturele cohesie en inter-cultureel vermogen en daaraan aangepaste instellingen zijn in het bijzonder bepalend voor onze toekomst omdat zij behalve voor culturele ontplooiing ook bepalend zijn voor enerzijds economische welvaart en anderzijds behoorlijk en democratisch bestuur.

4. Op cultureel vlak ligt dit voor de hand: *"een samenleving die klakkeloos alles uit het buitenland overneemt, verliest haar identiteit, een land dat zich uit de internationale bevruchting terugtrekt, pleegt mettertijd cultureel zelfmoord"*. Inter-cultureel vermogen bestaat niet zonder dat er eerst een vertrouwen is in de eigen culturele identiteit: *"de rustige zekerheid deel uit te maken van een cultuur die berust op door traditie overgedragen waarden en normen is een voorwaarde voor een onbevangen en open kennismaking met andere culturen"*. Omgekeerd is cultureel zelfvertrouwen een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde voor verrijking door uitwisseling met andere culturen. Wordt die tweede stap niet gezet, en sluit een cultuur zich op, is het gevaar groot dat ze na verloop van tijd verschrompelt.

5. Op economisch vlak leidt culturele samenhang ("gemobiliseerde identiteit") tot betere economische prestaties en meer welvaart. Meer verscheurdheid of beschaamdheid over de gezamenlijke identiteit daarentegen leidt tot slechter presteren, net zozeer als individuele schizofrenie dat doet. Vlaanderen zou nooit de dynamiek hebben ontwikkeld die het nu heeft ontwikkeld indien het er niet in was geslaagd zijn culturele identiteit te herwinnen.

Ook leidt een economisch beleid dat rekening houdt met cultuurverschillen en gedifferentieerd is, tot meer welvaart. Weigeren om in het economisch beleid rekening te houden met cultuurverschillen leidt omgekeerd tot collectieve verarming. Een Europese studie voorgesteld op de conferentie van de Stichting Europa der Culturen (1999) berekende dat het unitair houden van de

sociaal-economische politiek (loonbeleid en dergelijke) in België 100.000 mensen werkloos houdt.

6. Economische welvaart heeft ook te maken met behoorlijk bestuur en met vertrouwen van de bevolking, d.i. met de kwaliteit van de democratie. Ook dat zijn echter gevolgen van enerzijds culturele cohesie en anderzijds inter-culturele verrijking. Vertrouwen in de overheid en behoorlijk bestuur zijn het grootst wanneer de publieke instellingen zich bevinden op het vlak waar de culturele samenhang op het gebied van hun bevoegdheden het grootst is. Het is wezenlijk dat de overheid letterlijk zowel als figuurlijk een taal spreekt die de burger begrijpt én die hij als de zijne beschouwt. Enkel bij een voldoende culturele samenhang op het niveau waarop het beleid wordt gevoerd kan de burger zich met de politieke gemeenschap identificeren en zal hij bereid zijn mee te werken aan het algemeen belang. Zodra en zolang men de politieke organisatie wil steunen op de democratie, de macht van het volk, en niet langer op de persoonlijke onderwerping of minstens loyaliteit aan een persoon, zoals in de feodaliteit en klassieke monarchie, overleeft die organisatie enkel als zij ook gedragen wordt door een volk, of juist een natie, dit is een cultuurgemeenschap waarmee de mensen zich kunnen identificeren, aan de collectieve identiteit waarvan zij deelhebben. Een moderne staat kan natuurlijk vrij grote cultuurverschillen in de zuiver private sfeer overleven. Maar een moderne staat, minstens een democratische staat, kan niet overleven wanneer er daarbinnen ten gevolge van duidelijke verschillen in de publieke cultuur (dat is voor zover de cultuur meespeelt in het publieke leven) bepaalde politieke breuklijnen alle andere overstijgen. Wanneer omgekeerd politieke structuren worden opgelegd zonder eerbied voor de culturele identiteit leidt dit bij de bevolking die aldus van haar identiteit wordt beroofd tot vervreemding, schizofrenie, opportunisme en onverschilligheid tegenover de politiek, fenomenen die we in Vlaanderen al veel te lang hebben gekend.

7. In onze media heeft evenwel het cultureel negationisme toegeslagen: een modieuze theorie die elke culturele – d.w.z. collectieve – identiteit ontkent, en ze bestrijdt door middel van de meest groteske karikaturen. Voor hen bestaat blijkbaar enkel het individu en de abstracte mensheid.

Voor zover ze enkel bedoelen dat een cultuur een *patchwork* is en dat er tussen de afzonderlijke elementen van een cultuur geen *logische* samenhang bestaat, heb ik daar geen enkele moeite mee. Cultuur is inderdaad per definitie niet "natuurlijk". Maar de culturele identiteit is evenmin louter *imaginair*. Cultuur is historisch gegroeid in een proces dat ook anders had kunnen lopen, en waarin elementen van uiteenlopende oorsprong verweven zijn geraakt. De culturele identiteit van de Europese naties is het product van eeuwenoude ontleening en verwerking van elementen uit meerdere culturen. Maar ze is daarom niet minder werkelijk.

Vaak zijn typische kenmerken van een cultuur geen eeuwen oud. Dat geldt zelfs voor de geschiedenis. Als we even bij onze eigen Vlaamse nationale feestdag, bij de Guldensporendag stilstaan, geldt dat ook. Wat wij op 11 juli vieren is uiteindelijk niét zozeer wat er in 1302 is gebeurd. Wat wij vieren is uiteindelijk de mythe die daarrond in de negentiende eeuw is geschapen en wij vieren dat omdat die mythe gedurende 150 jaar een belangrijke rol heeft gespeeld in de emancipatie van ons volk. Met andere woorden: de realiteit van die myte, dat wil zeggen de mogelijkheden die wij daardoor vandaag hebben, is nog een stuk groter dan de realiteit van wat zich op die elfde juli 1302 heeft afgespeeld.

Ik heb dus al evenmin moeite met de idee dat er in een cultuur weinig werkelijk "vaste" elementen voorhanden zijn: sommige, zoals taal en religie zijn erg consistent, andere veel minder. Elke cultuur is wel een beetje als de boot van de Griekse held Theseus, waarvan één na één de planken werden vervangen, maar die als geheel zijn identiteit bewaarde. Het schip bleef varen omdat (en slechts omdat) men erin slaagde de vervangende elementen steeds in de bestaande structuur of cultuur in te passen.

8. Onzinnig en gevaarlijk is het echter wanneer men ook de mogelijkheid van een gemeenschappelijke cultuur tussen mensen gaat ontkennen en als gevaarlijk gaat bestrijden. Uit de vaststelling dat er binnen een gemeenschap een grote variatie bestaat in beroep, opinie, levenswandel enzovoort volgt niet dat die gemeenschap zuiver ingebeeld is. Het is niet omdat in een samenleving ieder wel van uiteenlopende groepen (lokaal, professioneel, in vrije tijd en dergelijke) deel uitmaakt, dat er geen gemeenschappelijke cultuur zou zijn, *a fortiori* zou mogen zijn. Het is weliswaar van belang dat er aan de verschillende maatschappelijke domeinen, zoals economie, recht, politiek, kunst, wetenschap en dergelijke een belangrijke autonomie wordt gegeven. Er is ruimte voor zoiets als een bedrijfscultuur, een beroeps cultuur en dergelijke. Het is verder van het grootste belang dat er een burgerlijke maatschappij bestaat, waarin de mensen zich op basis van vrijwilligheid verenigen. Wij identificeren ons inderdaad op meerdere wijzen: via onze afkomst, ons beroep, ons geslacht, onze godsdienst, onze hobby's of culturele interesse, onze smaak, onze politieke overtuiging. Dat beantwoordt aan de vele facetten van ons menszijn. En daaraan beantwoorden dan ook de vele vormen van menselijke organisatie: het gezin, het bedrijf, de kerk, de vereniging, de partij. Maar wanneer de waarden in de verschillende domeinen onverzoenbaar worden en er niets gemeenschappelijks meer is dat die domeinen overstijgt, raakt elke mens gefragmenteerd en valt de gemeenschap geheel uit elkaar. Dat gevaar is niet denkbeeldig. En het resultaat daarvan zou wel eens heel wat anders kunnen zijn dan de utopie van deze postmoderne nihilisten. Valt de culturele samenhang weg, dan valt de mens terug op zijn natuurlijke biotoop: de horde. Ervaringen met bendeforming in onze grootsteden en in gewapende conflicten zoals in meerdere Afrikaanse landen mogen een

voldoende waarschuwing zijn. Het is wezenlijk dat er een culturele cohesie wordt in stand gehouden op een niveau hoog genoeg om de horde te overstijgen en de mensen die in het dagelijks leven op elkaar zijn aangewezen (door de arbeidsdeling) samen te binden. Een voldoende grote culturele samenhang in de zin van een eenheid van de publieke cultuur is een wezenlijke voorwaarde voor de werking van een democratie.

10. Natuurlijk sluit dit niet uit dat sommige mensen mordicus weigeren om zich met een culturele gemeenschap, zoals die gevormd wordt door middel van factoren als afstamming, religie, taal, geschiedenis, waarden, gebruiken en instellingen, te identificeren. Natuurlijk zijn er mensen voor wie enkel voor status, rijkdom, of politieke opvattingen tellen. Natuurlijk zijn er velen voor wie enkel het ik telt. Maar gelukkig kunnen we vaststellen dat dit voor de meeste mensen niet het geval is. Overal ter wereld is er in tegendeel een herleving van de aandacht voor de culturele identiteit, en dan nog in het bijzonder voor wat traditioneel de volksnationale identiteit wordt genoemd.

Ook onze negationisten ontsnappen niet aan de noodzaak van een culturele identiteit. Overigens is het zo dat voor de meesten onder hen ongeveer elke identiteit mag, zolang het maar geen Vlaamse, of meer algemeen gezegd een *volksnationale* is. Een *belgische* identiteit mag blijkbaar wel, en zo krijgen we vandaag de dag een merkwaardige coalitie te zien tussen het oude reactionaire *establishment* en de belgische progressieven, die gezamenlijk hun best doen om een belgische identiteit vorm te geven en een belgisch imago in het buitenland te verkopen.

11. Het belang van culturele factoren, religie, taal, geschiedenis, waarden, gebruiken en instellingen, zeg maar het volksnationale, doet geen afbreuk aan de gelaagdheid van onze culturele identiteit. Vandaar rijst de vraag of de politieke instellingen evenzeer gelaagd moeten zijn. Er zijn drie lagen die m.i. bij uitstek een politieke draagwijdte hebben, met name omdat zij territoriaal kunnen worden verwoord: de gemeente, de Vlaamse natie, en de Europese beschaving. Niet dat onze culturele identiteit tot die drie lagen kan worden gereduceerd. Maar niet aan elke laag van identiteit kan een werkende politieke structuur beantwoorden. Niet elke identiteit is territoriaal. Andere *identiteiten* dienen te worden gecultiveerd in het verenigingsleven, in bijzondere gevallen zelfs in niet-territoriale politieke gemeenschappen voor persoonsgebonden materies (zoals de twee Gemeenschappen te Brussel) (met name in die gevallen waarin de autochtone bevolking zelf tot minderheid is geworden).

Maar het is een gevaarlijke begoocheling de culturele identiteit te willen uitschakelen als politieke factor, en te menen dat de vereiste samenhang voor een natie vandaag mogelijk zou zijn zonder een grotendeels gemeenschappelijke cultuur, en zou kunnen worden gebouwd op enkel universeel geachte waarden (zoals de mensenrechten). Democratische politiek, economische welvaart en culturele rijkdom berusten steeds op een

particuliere gemeenschap, die zich door uitwisseling verrijkt, maar tevens haar verschillen met andere gemeenschappen cultiveert en zich aldus verweert tegen haar verdwijning in het louter universele. Universele waarden kunnen per definitie nooit de samenhang gronden voor een particuliere gemeenschap en vormen weliswaar het hoogste laagje, maar toch slechts een heel dun laagje, van onze culturele identiteit.

Aankondigingen

Cultuurspreiding

Sinds 1992 bestaat binnen het V.V.A. de culturele instelling "V.V.A. vzw-CULTUURSPREIDING".

Deze instelling is een uitloper van de V.V.A.-prijs "Professor Walter Baron Opsomer" en wil een kapitaal samenstellen dat enerzijds de continuïteit en het doorgroeien van de V.V.A.-prijs garandeert en anderzijds ruimte vrijmaakt voor nieuwe initiatieven om onze Vlaamse universitaires te stimuleren bij hun wetenschappelijk werk.

De culturele instelling "V.V.A. vzw-CULTUURSPREIDING" is erkend door het Ministerie van Financiën en gemachtigd om – onder bepaalde voorwaarden – giften te ontvangen, die door de schenkers van hun belastbaar inkomen kunnen worden afgetrokken.

Het hoofdbestuur richt dan ook een warme oproep tot alle V.V.A.-leden om aan dit initiatief ten bate van onze jonge academici mee te werken.

Uw gift kan u overschrijven op rekeningnummer 413-0107701-88 van V.V.A. vzw-CULTUURSPREIDING. Bij giften van ten minste 1000F wordt u in de loop van de maand januari een wettelijk kwijtschrift bezorgd, bestemd voor uw dossier inkomstenbelastingen. Zo recupereert u als schenker tussen 30 en 60% van de gift.

Als erkentelijkheid zullen de namen van de schenkers – behoudens tegenbericht – gepubliceerd worden in ons tijdschrift *Vivat Academia*.

Studium Generale

Concept

Een pakket van 8 avondlezingen wordt aangeboden. Iedere lezing omvat een voordracht van een uur door een gastspreker en wordt gevolgd door vraagstelling en debat met het publiek. Een moderator leidt in en coördineert de discussie.

Doelgroepen

Wetenschap en Samenleving richt zich zowel tot de universitaire wereld als tot het ruime publiek buiten de universiteit. UA-studenten tweede cyclus kunnen de lezingen als belangstellenden bijwonen, doch kunnen, mits zij alle lezingen bijwonen en er een paper over indienen, de lezingencyclus ook als keuzevak (3 studiepunten) laten gelden. Ook voor doctorandi geldt de cyclus voor de doctoraatsopleiding. Bovendien wordt de cyclus in vrijwel alle opleidingen erkend als interdepartementeel brugvak voor de academische lerarenopleiding.

Leden van de deelnemende organisaties schrijven zich in via hun vereniging. Studenten, doctorandi en personeelsleden van de UA nemen contact op met:

Liesbet Op 't Eynde
Universiteitsplein 1
2610 Wilrijk.
tel. 03/820.21.32 (enkel op maandag, woensdag en vrijdag)
fax: 03/820.21.30
e-mail: opteynde@uia.ua.ac.be

De cyclus is gratis voor UA-studenten, voor aan de UA ingeschreven doctorandi en voor UA-personeelsleden. Externe belangstellenden kunnen enkel inschrijven voor de volledige reeks van acht lezingen, en betalen daarvoor 1.000 BEF op rekeningnummer 001-1279799-57 met vermelding van hun naam en van projectnummer 11G3355.

Informatie

Nadere informatie kan bekomen worden op het secretariaat van de cyclus:

Liesbet Op 't Eynde
Universiteitsplein 1
2610 Wilrijk
tel. 03/820.21.32 (enkel op maandag, woensdag en vrijdag)
fax: 03/820.21.30
e-mail: opteynde@uia.ua.ac.be

Wetenschap en Samenleving

Een gezamenlijk initiatief van

- Universiteit Antwerpen
- i.s.m. Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding, Verbond der Vlaamse Academics, Frans Masereelfonds, Humanistisch Verbond en ActUA.

Deze cyclus beoogt studenten, doctorandi én het brede publiek samen te brengen om geïnformeerd te worden en te debatteren over belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen. De cyclus wil aanzetten tot vakoverschrijdend denken, de horizon verruimen en een helder baken bieden aan een geïnteresseerd maar overgeïnformeerd publiek dat nood heeft aan analyse en synthese. Aldus vormt deze cyclus een studium generale op academisch niveau.

Thema 1999-2000

Lichaam en lichamelijke zijn alomtegenwoordige onderwerpen in dit laatste decennium van de 20ste eeuw. Denken we hierbij aan actuele thema's als aids, viagra, plastische chirurgie, procreatietechnologie, doping, het beeld van het lichaam in de reclame, sexuele moraal, orgaanhandel, zelfbeschikking, psychofarmaca, drugs, ...

In deze lezingenreeks wordt het thema menselijk lichaam vanuit verschillende invalshoeken belicht: socio-cultureel, filosofisch, juridisch, medisch,...

Organisatie

De Universiteit Antwerpen organiseert deze cyclus in samenwerking met diverse culturele verenigingen. In het academiejaar 1998-1999 was er voor het thema *Europa: uitdagingen en perspectieven* een aanzienlijke belangstelling. Bedoeling is een zo ruim mogelijk geïnteresseerd publiek te bereiken.

Lichaam in beweging

- 11 oktober 1999
Lichaam in beweging: een biocultureel gegeven
Prof. dr. R. Renson
- 18 oktober 1999
Lichamelijke is zich bewegend oriënteren in de wereld
Prof. dr. J. De Visscher
- 25 oktober 1999
Paneldiscussie: Juridische en ethische knelpunten inzake zelfbeschikking
Panelleden: Prof. dr. A. Heyvaert en Prof. dr. F. Van Neste
Moderator: Prof. dr. T. Vansweevelt
- 8 november 1999
Lichaam in media en kunst
Prof. dr. P. De Martelaere (o.v.)
- 15 november 1999
Van constructie tot reconstructie: medialisering van de uitwendige mens
Prof. dr. R. Van Hee
- 22 november 1999
Geassisteerde reproductie en haar humane dimensie
Prof. dr. P. Devroey
- 29 november 1999
Bacteriën en virussen in de 21ste eeuw: vriend of vijand?
Prof. dr. H. Goossens
- 6 december 1999
Preventie van cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit
Prof. dr. R. Roelandt

Telkens om 20 u in het AULA-gebouw van de UIA, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk.

Vlaanderen Mijn volk.

Vlaanderen Mijn staat

Vlaanderen Staat in Europa/Stem in de wereld

Zijn de thema's van de 2de editie van de Feest-Meeting van het OVV.

Vlaanderen-Staat in Europa

Zondag 14 november 1999

Auditorium 2000 (Heizelpaleizen-Brussel)

Aanvang 14u30 (deuren open vanaf 13u30)

Toespraak door de voorzitter van het Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen.

Met medewerking van diverse binnen en buitenlandse personen en groepen.

Informatie & reservatie:

tel: 03-248 63 43

fax: 03-248 16 05

Rek.nr.: 436-6202111-87

Kijk ook op onze webstek:

www.vlaanderen.org/staat

e-post: staat@vlaanderen.org

"Vlaanderen-Staat in Europa" wordt georganiseerd door het Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen (OVV), dat meer dan 60 Vlaamse Verenigingen overkoepelt met een totaal van meer dan 800.000 leden.

Vivat Academia

1999 / 3

De informatiesnelweg: fictie of realiteit? Een economische analyse voor het Gewest Vlaanderen

Samenvatting van de licentiaatsverhandeling

Lic. Sofie Van Luyck

Op 20 maart van dit jaar ontving lic. Sofie van Luyck in de grote aula van haar eigen universiteit – de Universiteit Antwerpen – uit de handen van Mevrouw Nicole Opsomer de Walter Baron Opsomerprijs van het V.V.A. De jury, die onder het voorzitterschap van Prof. Em. Dr Koen van Camp vergaderde, loofde niet enkel de wetenschappelijke kwaliteiten van het onderzoek van de laureate, maar tevens haar vermogen om een economisch-wetenschappelijk onderzoek in vloeiend en sierlijk Nederlands voor te stellen. Reden genoeg om ook u een blik in deze studie te gunnen (Red.)

Deze eindverhandeling zet een aantal aspecten van het begrip "informatiesnelweg" op een rijtje, in eerste instantie naar aanleiding van de media-hype, die bestond op het moment dat deze licentiaatsverhandeling werd geschreven en die was overgewaaid uit de Verenigde Staten. Aan de hand van een economische analyse wordt de vraag beantwoord of de informatiesnelweg voor Vlaanderen in het bijzonder fictie of realiteit is.

Een eerste vaststelling is dat de informatiesnelweg op IT-vlak zeker meer is dan fictie: hij is gebouwd op reële, snel evoluerende technologieën.

Als structuur van het werk wordt een model gebruikt, dat gebaseerd is op het OSI-model en binnen het concept "informatiesnelweg" drie lagen onderscheidt: de dragerlaag, de platformdiensten en de inhoudelijke applicaties. Aan de hand van dit model kunnen tevens de algemene economische implicaties van de informatiesnelweg goed weergegeven worden: in het bijzonder de verschuivingen binnen de toegevoegde-waardeketen van infrastructuurbeheerder tot content provider. Voorbeelden van zulke verschuivingen zijn: de evolutie van distributieschaarste naar informatie-schaarste, de machtsverschuiving van content provider naar gebruiker en het verdwijnen van intermediaire functies.

Met de evolutie van de informatiesnelweg zijn duidelijk ook een aantal politieke invloeden gemoeid, vooral dan in het Gewest Vlaanderen. Vlaanderen, dat beschikt over voldoende basisinfrastructuur – kabel zowel als telecom – om de informatiesnelweg uit te bouwen, kiest *niet* voor de koppeling van de netwerken, ten gevolge van politico-economische factoren, zoals Vlaamse verankering en de federale bevoegdheidsverdeling. Nochtans is dit de oplossing met het laagste financieel risico, gezien de miljarden-investeringen, die vasthangen aan aanpassingen aan de bestaande kabelinfrastructuur. De moeizame onderhandelingen in het dossier Telenet Vlaanderen bewijzen echter dat de investeerders niet graag met geld over de tafel komen zonder degelijke rendabiliteitsgaranties. Het Europees

liberaliseringsbeleid inzake de telecomsector pleit eveneens voor de optie van twee concurrerende netten.

In het licht van deze liberalisering zetten de verschillende marktspelers hun verticale integratie, strategische allianties en andere strategieën om elkaars marktsegment te veroveren verder. Er komen ook meer en meer nieuwe spelers op de markt, die inhoudelijke informatiediensten wensen aan te bieden. Uit kwantitatief marktonderzoek, gevoerd bij zogenaamde "innovators" en "early adopters", blijkt dat er echter niet voor alle diensten even veel marktpotentieel is. De eindgebruiker verwacht dat de nieuwe diensten hem een toegevoegde waarde bieden, bestaande uit de juiste combinatie van "nut" (informatie, gebruiksvriendelijkheid) en "ontspanning", en wil slechts daarvoor betalen.

Het is dus zeer belangrijk te investeren in de ontwikkeling van nieuwe (eindgebruikers)diensten, die een hoge toegevoegde waarde kunnen genereren, zeker gezien de marges gegenereerd door telefonieverkeer door de telecom-liberalisering sterk onder druk komen te staan en de investeringen in de infrastructuur moeten renderen teneinde de miljardeninvesteringen te verantwoorden. Het interbancair project "Isabel" lijkt veel meer uit te gaan van het belang van inhoudelijke diensten dan "Telenet Vlaanderen". Zoals de voorbeelden van videotex en interactieve teletekst aantonen, word het succes van dergelijk project echter ook bepaald door factoren zoals de commercialisering van de dienst en de gebruiksvriendelijkheid ervan.

Alles bij elkaar is de komst van de informatiesnelweg in Vlaanderen zeker realiteit en beloven er nog interessante evoluties te volgen.

Ik heb vertrouwen. Op ongebaand terrein.

Over het gif van de verachting jegens het naaste.

Martin Walser (Nederlandse vertaling van Claudia de Vin)

Dat de tijd vliegt, daar sprak men van voor de mens door de lucht vervoerd kon worden. "Alles is relatief", laat Goethe de *Abbé* zeggen in het achtste boek uit zijn *Wilhelm-Meister*-roman; dus lang voordat fysica en wiskunde het zo formuleerden. Ik heb dus vertrouwen. Als ik naga wat er in mijn leven gebeurde onder invloed van beslissingen, mijn beslissingen – het is niet al te veel –, dan zie ik dat ik blijkbaar steeds vertrouwen had. Gewoon vertrouwen had. Dat het goed zou gaan. Neen, dat is werkelijk teveel gezegd. Dat het goed zou gaan, is als zin, als tekst zeer zeker nooit in mij opgekomen. Ik had vertrouwen, denk ik, zonder daar verder bij stil te staan. Anders had ik namelijk optimisme of pessimisme ervaren. Wanneer ik dit schrille triviale-woordenpaar in de mond neem, krijg ik het gevoel dat ik meteen daarna mijn mond moet spelen.

Als ik mijn vertrouwen in wereld en leven moet rechtvaardigen, schiet mij te binnen dat ik bij het autorijden vaak met de volgende gedachte speel: ieder die in het andere rijvak op mij af komt, zou ook op mij in kunnen rijden. Dat heeft niets met angst te maken, het is eerder de stomme verbazing dat ze allemaal, in plaats van op mij in te rijden, aan mij voorbij rijden. Ik weet het, het is ook in hun belang, dat ze niet op mij in rijden. En ik herinner mij: als ik zelf in een stemming ben die mij ingeeft om tegen maximale snelheid onmiddellijk ergens tegenaan, ergens op in te rijden, zodat er een eind komt aan dat onrechtvaardige leven, zelfs dan bedenk ik, dat niemand die mij tegemoet rijdt het verdiend heeft om nu te sterven, alleen maar omdat ik nu net weer eens aan sterven toe ben. Blijkbaar vergaat het iedereen zo. Daarom rijden ze voortdurend, zich steeds nog net beheersend, aan mij voorbij.

Ik heb vertrouwen, heb altijd vertrouwen gehad. Ik vind geen ervaring waardoor ik de omvang van mijn vertrouwen zou kunnen rechtvaardigen. Misschien ben ik naïef. Koppig. Maar wat is het, dat mij zo naïef en koppig houdt? Vertrouwen. Hoewel de gevaren tegenwoordig almaar schriller geïllustreerd worden. Neen. Niet hoewel, maar omdat de gevaren tegenwoordig almaar schriller geïllustreerd worden. Toen alles nog onschuldiger mocht lijken, is mij niet opgevallen hoeveel vertrouwen ik had. Waarschijnlijk is het gewoon de alom woedende strijd in het verspreiden van slecht nieuws, die bij mij vertrouwen losmaakt.

Komen de gevaren die de aarde bedreigen uit labo's of uit kerken? Ik geloof dat ze uiteindelijk uit kerken komen. Of de CO₂-emissie ons catastrofaal wordt, hangt ervan af of liefde ons meer zegt dan onverschilligheid of haat. Als liefde ons meer zou zeggen, zou er geen gevaar zijn. Als het ons aan liefde ontbreekt, hoe komt dat dan? Op het liefdegebod reageer ik tegenstribbelend, zoals op alle geboden. Dat soort teksten is er om onze

natuur in toom te houden. En die moet ons daarom eerst slecht worden voorgesteld. Er wordt ons ingeprent dat we slecht zijn wanneer we niet doen wat van ons verlangd wordt. Vanaf daar loopt alles fout.

Waarom anders is het samenleven nog steeds onze moeilijkste moeilijkheid? De God die alles geeft, als wij Hem eerst alles gegeven hebben, was van in het begin een heerser, met wie men slechts door onderworpenheid in contact kon komen. En onderworpen zijn maakt slecht. De Bijbel zegt het onverbloemd: "Want Ik, de Heer, uw God, ben een jaloerse God."

Alle heerschappijverhoudingen op deze aarde zijn sindsdien een kopie van deze relatie. Gij zult naast mij niets anders hebben. Dat Elohim en Jehova oorspronkelijk blijkbaar woorden waren die op een meervoud wezen, moest verloren gaan. Niet aan de aarde moeten wij toebehoren, maar aan deze ene God. En de Koran stelt het nog duidelijker: "De één weze de vijand van de ander, uw woonplaats weze voortaan de aarde." Niet het vermogen tot liefhebben, maar het concurrentieprincipe is hierdoor tot identiteitsbepalend principe geworden.

Het heeft ons veel opgeleverd, dit principe. Wij leven nu zo goed als waarschijnlijk nog nooit mensen langere tijd geleefd hebben. Wij mogen toegeven, dat wat wij nu hebben, precies dat is waar de mens eeuwenlang hartstochtelijk naar verlangd heeft. Maar – en deze *Maar* werpt een hardnekkige schaduw – wij geloven niet echt dat het lang of zelfs voor altijd zo goed zou kunnen blijven. Het is alsof wij dat wat we hebben van iemand hebben afgepakt.

Vanwaar toch die bereidwilligheid, die drang om van iedere civilisatorische onpasselijkheid meteen een prognose op te maken met apocalyptische dimensie. Vanwaar de angst om binnenkort ten einde raad te zijn? Of de paniek dat er ons iets zou bedreigen waarmee wij niet op onze manier kunnen afrekenen? Een fundamentalisme, bijvoorbeeld, dat doodseskaders kan sturen in willekeurige aantallen.

Consensus, rede, verlichting, verdraagzaamheid, fabelachtige woorden. Onder hun principaat hebben wij onze geestelijke en materiële welstand opgebouwd. Nu willen wij dat zij die nog niet zoveel of nog bijna helemaal niets hebben, zich ertoe verbinden om consensus, rede, verlichting en verdraagzaamheid net zo ernstig op te vatten als wij. Nu willen wij het liefst de hele wereld onderdampelen in onze waarden, zodat wij enkel nog met problemen te maken krijgen die we kunnen oplossen met de deugden van ons systeem die speciaal hiervoor ontwikkeld zijn.

Dat het marxisme de laatste aan de religie ontsproten verlossingsutopie geweest is, dat hopen wij maar al te graag. Dat wij het net weer eens overleefd hebben, is niet te danken aan een boven alles zwevende rede, maar enkel aan de pure wil van de mens om te overleven in beide religieus verkapte ideologische kampen. Ik heb niet voor niets vertrouwen gehad. Maar sinds wij

geen beroep meer kunnen doen op een totalitaire vijand om ons gedrag te rechtvaardigen, vieren radeloosheid en paniekzaaijerij hoogtij.

Ik wil graag de gedachte voeden dat onze alom bediscussieerde, gepubliceerde en bekritiseerde radeloosheid ook wel eens te maken kon hebben met ons nog steeds verstrikt zijn in religie-erfgoed. Wij zijn op zoek naar universele recepten, alsof we nog steeds moeten concurreren met de Marx-leer en haar aanspraak op de Verlossing van de Wereld, in plaats van eindelijk uit te gaan van onszelf, maar het dan ook bij onszelf te houden. Niet aan anderen moeten wij denken, maar aan onszelf. Slechts dan hebben misschien ook anderen iets aan ons. Het is het tegenovergestelde van het missionarisme: Gaat heen en leert alle volkeren.

De religieuze teksten hadden een tijd lang een wonderbaarlijke uitwerking. Weliswaar hebben wij veel, teveel moeten opofferen aan de christelijke provocatie, maar wij hebben ons daardoor ook glansrijk ontplooid. Kloosters, kathedralen, mystiek, schilderkunst en muziek zijn daarvan getuige. Dat was vroeger. Historici moeten maar eens onderzoeken hoelang wij het christendom enkel nog herkauwen, maar niet meer beleven. Wij zijn niet meer in staat om op religieuze overlevering te antwoorden zoals dat gebeurde van Augustinus tot Schubert. Dat überhaupt religies zijn ontstaan als het allerhoogste, kunnen wij ons geenszins duidelijk genoeg voorstellen. Waarmee wij God hebben uitgerust, dat pleit voor ons, al heeft dat dan meer heerschappij dan vrijheid opgeleverd. Mag men nu niet de indruk hebben dat religies onze kinderschoenen zijn, die we al lang ontgroeid hadden moeten zijn? Ze misvormen nu onze voeten. In elk geval: we merken dat we na de kinderschoenen geen andere meer hebben gekregen. Op blote voeten afdalen naar het aardse klimaat. In plaats van religie hebben wij nu theologie. Theologie is het pedant gevoerde bewijs dat de religie is uitgeput. Volgens de jonge Nietzsche: "een religie die door en door wetenschappelijk erkend moet worden, is aan het einde van deze weg meteen ook vernietigd." Wanneer men de Nietzsche-idee wil voortzetten, haar wil toepassen op andere vormen van expressie, dan zou theorie van de filosofie even schadelijk zijn als theorie van de religie. En van de literatuur en de kunst ook. Vooraleer natuur en wetenschap in mijn gezichtsveld komen, rem ik af, ik wil nog graag voor een stuk toerekeningsvatbaar blijven.

Machtsuitoefening heeft steeds plaats omwille van waarden waarmee wij zijn opgegroeid. Wij ervaren macht als een invloed waarop wij niet adequaat kunnen reageren. Er wordt van ons verlangd of verwacht dat we ons voegen, aanpassen, gedragen, onderwerpen. Vanaf het christendom. Vanaf de jaloerse God. Dat wij anders willen zijn dan men ons laat zijn, maakt slecht. Wij hebben leren liegen, omdat de waarheid ons zou benadelen, benadelen tegenover de kerk, tegenover de staat, de vader, de maatschappij. De waarheid is niet in ons belang. Dat wij liegen, vinden wij erg. Zo zijn wij opgevoed.

Het is een vegetatie van het bewustzijn, van het innerlijk, waarbij men zichzelf slecht vindt en het dan ook wordt.

Onze onderworpenheid, onze hypocrisie en maskers en façades hebben, zoals alle slechte dingen, ook hun goede kanten. Zonder de dwang tot fatsoen zou er geen theater zijn. En zeker geen komedie. We trekken een uitgestreken gezicht als we met slechte kaarten zitten. Wij kunnen het ons niet veroorloven ons ware gezicht achter het masker van de beschaafde medespeler te tonen. De façade van de beschaving, die wij gedwongen moeten handhaven, groeit naar binnen. Wij doen niet alleen alsof wij zijn wie wij lijken, wij zijn zelfs zo. Alleen soms natuurlijk. En slechts voorbijgaand. Zo vaak men ons toelaat. Wie? De omstandigheden, de verhoudingen. Iedereen is liever goed dan iets anders.

Wij leven in de coulissen van een religie die van in het begin in het teken stond van de oprichting en instandhouding van heerschappij. Onze angst voor zin-leegte, ons gejaagd zoeken naar een zo onmiddellijk mogelijk globaliseerbare ethiek, met als meest charmante verklaring de bekommernis om deze planeet, is christelijk erfgoed. Daar was het ook nooit om minder te doen dan gaat heen en leert alle volkeren. Ik geloof niet dat een congres ons aan een globaliseerbare ethiek kan helpen, zelfs al werd het georganiseerd door de Heilige Geest. Zou het kunnen dat wij de verkeerde kant op kijken? Zijn wij te zwak om onze gezichten het naar-de-hemel-kijken af te leren?

De heiden doodde, als dat nodig was, zijn vijand en at hem op. De christen bekeert zijn vijand. Dat wil zeggen, hij eet zijn ziel op. Bijna alleen nog onze riviernamen herinneren ons aan onze voorchristelijke voorgangers. Toen woonde in elke boom, in elke bron, in elke beek een andere god. Onvoorstelbaar was het, dat onder het schild van een over weiden en bossen uitgezaaide godenweelde, ooit enig gevaar de planeet had kunnen bedreigen. Wat aanvankelijk universalistisch was, en in het marxisme internationalistisch heette, heet nu globaal. Is daar niet nog steeds die oude ijver aan het werk? Ik heb vertrouwen in ouder erfgoed. Natuurlijk. Onverwoest. Erfgoed waarvan de universaliteit of globaliteit slechts daarin bestaat, dat de planeet uit louter lokale afmetingen bestaat en dat de natuur die zich overal anders voordoet, overal een oproepbare, steeds nog ervaarbare grootte is.

Waarom vinden wij mooi wat natuurlijk is? Waarom zijn wij niet te verzadigen waar het de natuurervaring betreft? Waarom krijgen wij van alles genoeg, maar niet van natuur? Ik bedoel: natuur is het summum van het lokale; of liever: van het hier; van het hier overal dus. Hier mag ik mij door Nietzsche laten toeroepen: "Wij moeten weer goede burens worden van de naaste dingen en niet zoals totnogtoe vol verachting over ze heen kijken naar wolken en nachtelijke demonen." Nietzsche noemt dit het "gif van de verachting jegens het naaste", wanneer wij ons ten zeerste inzetten voor de "allerverste horizonten".

Dus: ter plaatse blijven. Geen centralistische visioenen. Vooral geen ethiek voor iedereen. Vooral geen gesecculariseerd, op democratie getrimd monotheïsme. In plaats van geloofsprestaties naar boven, het vermogen om te genieten beneden. Om het even, wat van het ene of van het andere terecht komt. Wij zijn er niet om anderen te redden. Tenzij ze in nood verkeren. Maar dan in echte nood. Niet in geloofs-, bewustzijns- of ethieknood, of gewoon, omdat ze nog niet het juiste, lees: ons democratie-credo hebben. Machines kan men exporteren, ideeën niet. Die beleeft men thuis, dan hebben ze hun werking in de wereld. Zijn woorden als wereldmacht of zelfs wereldpolitie minder onbetamelijk dan ze klinken? Elke vorm van aandacht die als bekering begrepen kan worden, is mishandeling. Ga maar eens na hoeveel christelijk erfgoed, missionarisme dus, meespeelt in elk optreden van een wereldmacht en in elke globaliseringsijver. En vergelijk het goedbedoelde praten over globale oplossingen met het verschrikkelijk mooie Kyrie-Eleison-gejubel in een Schubertmis. Dat is geen beetje geïnstrumentiseerd christendom, maar de ontplooiing van een existentieel lijden op een genietbare wijze. Meer kan er niet zijn. Moet er niet zijn. Dat is het uiterste bereikbare: de mooie weergave van dat wat wij niet hebben en niet zijn. Dat kan Europese luxe lijken. Het is ook niets dan aards, tijdsvervallen, stervensklaar.

Toevlucht taal

Wij draaien rond in een kring van formuleringen, die qua opbouw tautologieën zijn, en daarom mooi; je zou er aangenaam draaierig van worden. Het is de genietbaar gemaakte uitzichtloosheid. Bijna niemand heeft dat zo mooi weergegeven als Pascal: "O hoe gelukkig zijn zij, die in volkomen vrijheid en uit innerlijke overtuiging niet anders kunnen dan geheel en al uit vrije wil lief te hebben, wat ze toch al verplicht zijn lief te hebben." En Augustinus zegt het al even mooi: "Geef, wat je vraagt, en vraag dan, wat je wilt." Op het religiegebod hadden wij nooit anders moeten antwoorden.

Dit inzicht in het vicieuze karakter van de bewegingen van onze geest, heeft Kant dan ook voor onze rede geformuleerd, namelijk dat "de rede slechts inzicht heeft in datgene, wat zij naar eigen ontwerp naar voren brengt." Ik moet toegeven dat ik mij niet kan voorstellen dat we ooit uit dit mooie keurslijf geraken. Heidegger heeft door evenwel onverbiddelijke taalkundige inteelt wereldwijd effect gesorteerd. In de aan onze existentie beantwoordende grammatica heeft het predikaat niets aan het subject toe te voegen. Dit gevoel, zoveel gezegd en toch niets beweerd te hebben, grenst aan muziek. Muziek is überhaupt de zuiverste uitdrukking van het vertrouwen.

Het wordt mij overduidelijk dat heel mijn vertrouwensvreugde berust op één enkele, allesbeslissende vooronderstelling: dat anderen niet anders zijn dan ik. Ik heb redenen om te hopen dat anderen voor mij evenveel verborgen houden als ik voor hen. Dat zou dan weer de hoop rechtvaardigen, dat wij het meest

op elkaar lijken in wat wij voor elkaar verbergen. En dat betekent dan weer: hoe meer je een ander laat betekenen, des te meer beteken jij zelf.

Het minst is dit van toepassing op professionals, vrees ik. De exhibitionist heeft er niets aan, wanneer degene voor wie hij zich ontbloot een voyeur is. Net zomin als het een voyeur zou interesseren om een exhibitionist gade te slaan. Als ik aan Paul Klee nog een schilderij mocht vragen, zou het als titel moeten hebben: Meerdere mensen met elkaar in gesprek met zichzelf. En als deelnemer aan het zelfgesprek zou ik het liefst naar voren komen als op mezelf gericht, niet als missionaris, losgelaten, vrijheidsbewust, een en al gevoelig, zelfs in staat om lief te hebben. En ik zou erop vertrouwd hebben dat de andere deelnemers aan het zelfgesprek niet helemaal anders lijken, laat staan willen zijn.

De Terugkeer van Uilenspiegel

Een oude legende

Mr Jac.A.M.A. Sluysmans

Donkere wolken hingen boven het land van Vlaanderen. Figuurlijk wel te verstaan, niet letterlijk, want het was een prachtige voorjaarsdag in de maand april. Maar was het eigenlijk niet altijd zo geweest? Niet april natuurlijk, maar dat van die wolken. Steeds opnieuw waren de vlakke vruchtbare landen omgeploegd door soldatenlaarzen, gedrenkt in bloed van huurlingen en roversbenden. Eerst de Fransen, toen de Spanjolen, de Oostenrijkers, opnieuw de Fransen.

Weinig streken hadden zoveel machtswisselingen meegemaakt en tezeldertijd zo weinig vrijheid gekend als deze Overgindse Landen, zoals de Bourgondiër ze eertijds placht te noemen. Waren het kort tevoren de troepen van generaal Dumouriez geweest die als een kille wind uit het zuiden waren komen aanzetten, doch ook snel weer vertrokken, nadat des generaals droom van een eigen rijk in de woelige stromingen van de revolutie was gesmoord, nu was het een nieuw leger, andermaal Frans weliswaar, maar dit keer keizerlijk, niet revolutionair, dat de lage landen bij de zee met harde hand bezet hield.

Een keizer was overigens niets nieuws in deze contreien. Was de grote keizer Karel immers niet in Gent ter wereld gekomen? Doch in die dagen bestonden de vrije burgers van de welvarende Vlaamse steden het nog onbestraft hun keizer het hoofd te bieden, om het vervolgens te mogen meemaken dat die hun wensen verregaand tegemoet kwam. Deze nieuwe keizer evenwel, als niet zwerfend door Europa aan het hoofd van zijn schijnbaar onverslaanbare bataljons, dan verblijvend in het Parijse Elysee, had oog noch oor voor Vlaanderen, dat hij enkel beschouwde als een onbeduidend stuk in de legpuzzel van wat zijn oneindig Imperium moest worden.

Ver vervlogen inderdaad waren de dagen van de Vlaamse vrijheid, toen onder tromgeroffel en vendelzwaaien de vrije mannen zich succesvol wisten te meten met menige vreemde overmacht. Het Groeningeveld was lang verlaten, de oude Leeuw leek onwekbaar te slapen. De namen van Breijdel en Artevelde waren enkel nog echo's uit een haast mythisch verleden, slecht tot leven gewekt in de adembenemende verhalen die grootvaders aan hun kleinkinderen vertelden tijdens lange, donkere winteravonden. Zo, zo lijkt het toch, vergaat de roem der wereld.

En onder zulke omstandigheden, op zulk een zonbeschenen voorjaarsdag, wandelden drie vrienden langs het kaarsrecht glimmende kanaal dat zich uitstrekt tussen het eerbiedwaardige Brugge, die Schone, en het rustige dorpje Damme, waar de grote Maerlant zijn verzen schreef. De drie waren van zins om tot Damme te gaan, daar een maaltijd te gebruiken rond het heetst van de

dag, om tegen het invallen van de schemering de thuisreis te aanvaarden. Alle drie waren burgers uit de gegoede middenklasse van het trotse Brugge, een middenklasse die vroeger niet onder behoefde doen voor prinsen van den bloede, doch die aanzienlijk aan belang had ingeboet, nadat het Zwin aan verzanding ten onder was gegaan en aldus de kloppende levensader van Brugge's rijkdom onherstelbaar was verstoep. Sindsdien was het zienderogen achteruit gegaan met de voormalige wereldstad, voorbijgestreefd door talloze, voorheen begerig loerende concurrenten. Nu getuigde enkel nog de pracht der oude huizen van de vroegere glorie, benevens de nooit verdwenen fierheid van de Bruggenaars zelf.

Van de drie wandelaars was de een meesterschoenmaker, de ander brouwer, een veelvoorkomende professie in die streken, de derde tenslotte koopman. Normaliter zouden deze lieden geen voetreis hebben ondernomen. Alle drie immers beschikten ze over koets en paarden. Maar in gezelschap van vrienden, op zo'n mooie dag, was een voettocht toch iets speciaals. Halverwege de heenweg namen zij zo, zuchtend van genoeg en tevredenheid, plaats in de grasrijke berm en ontkurkten onder een eendrachtige uitroep van jolig verlangen de veelbelovend uitziende kruik bier die de brouwer in zijn lederen tas had meegenomen. Grif ging de drank van hand tot hand, en liet niet snel op zijn uitwerking wachten. Spoedig lagen de drie mannen als zorgeloze kinderen, languit in het gras, hun ogen gesloten, hun neuzen gericht tot de wolkeloos blauwe hemel daarboven.

Plots echter klonk van achter hen, aan de andere zijde van de berm, het gerinkel van tientallen kleine belletjes. De vrienden schoten ruw wakker uit hun dromerig soezen, meer uit nieuwsgierigheid dan uit angst, want niets kon verder weg zijn dan angst in de vredige situatie waarin zij zich bevonden. Hun nieuwsgierigheid vermengde zich evenwel met stijgende verbazing, toen zij op de landweg boven hen een personage zagen staan, op de meest wonderlijke wijze uitgedost. Zijn kleding was om te beginnen van een snit die geen van drieën ook maar vaaglijk bekend voorkwam, hetgeen op een uitheemse herkomst leek te duiden. Opvallend was verder dat die kleding geheel tweekleurig was, de ene helft geel, de ander blauw, alsof van kruin tot navel door de kleermaker een loodrechte verdeellijn was getrokken. Toppunt evenwel vormde de zotskap die deze wonderbaarlijke figuur tot hoofddekse diende. Aan zijn riem, zo bemerkte de koopman nog, hing een vreemdsoortige spiegel.

"Wel vriend", nam de schoenmaker op vriendelijke toon het woord, "een goede dag gewent." "Ook een goede dag voor u, beste meesters.", antwoordde de vreemdeling, "Neemt u mij niet kwalijk dat ik u gestoord heb in uw rustig verpozen. Ik heb echter een lange weg achter mij, en de weg die voor me ligt is nog vele malen langer. Zou ik u mogen vragen om een slok van dat kostelijke bier en een snee van uw grijze brood?" Bredeuit glimlachend om woordgebruik, intonatie en gezichtsuitdrukking van de

nieuwkomer stemde de brouwer in met diens verzoek, echter enkel onder de voorwaarde dat de klaarblijkelijk bereisde vreemdeling een poos in hun gezelschap zou blijven en hun trakteren zou op een verhaal. Daarmee ging de eenzame reiziger akkoord, dus trokken ze nu gevierd op in de richting van Damme.

In de tijd", zo begon de vreemdeling zijn verhaal, "dat de oude keizer Karel nog dikwijls verbleef in de Bourgondische erflanden rondom zijn geboorteplaats werd er, terwijl hij aldaar de jurisdictie oefende, een man voor hem gebracht die Tijn heette, doch allen Uilenspiegel noemden. Deze Uilenspiegel nu, werd ervan beschuldigd dat hij de keizer had beledigd, een overtreding waar, zoals u vast en zeker weet, indien bewezen een wrede dood aan de galg het zekere gevolg van zou zijn. Op de vraag, gesteld door de keizer zelf, op welke wijze deze Vlaming hem dan wel had beledigd, antwoordde de schout dat voornoemde Uilenspiegel het had gewaagd om bij meerdere gelegenheden publiekelijk te verkondigen dat hij rijker, gelukkiger en zelfs machtiger was dan de goede keizer Karel.

Hogelijk verbaasd over deze woorden bezag de keizer de man die nu voor hem stond, ogenschijnlijk een vreemde snuiter, maar met twee felle lichtjes in zijn ogen die verborgen slimheid verraadden. "Wel man", bulderde Karel de gevangene tegemoet, "wat heb jij hier op te zeggen tot je verdediging?" Met een niet onelegante buiging nam de man die men Uilenspiegel noemde het woord en sprak: "Heer Keizer, ik kan niet anders dan beamen wat mij hier als majesteitsschennis voor de voeten wordt geworpen. Ik geloof inderdaad dat ik zowel rijker, gelukkiger als machtiger ben dan U Edele. Rijker, omdat ik mijn vrijheid geniet, en niet zoals u gekneveld wordt door de talloze oneindige taken die een hoog ambt als het keizerschap met zich meebrengt. Gelukkiger, omdat ik niets heb en daardoor ook niets kan verliezen. Ik hoef mij niet dagelijks druk te maken om afkalving van erflanden, om tekorten in de schatkist, om onbetaalde huurlegers. Ik leef van wat de dag mij brengt en de zon mij aan warmte schenkt. Zo ben ik zorgeloos gelukkig. Machtiger tenslotte noem ik mij, daar u enkel regeert met het zwaard en het vuur, men vreesd u alom in de wereld en tranen en verdriet reizen in uw kielzog. U kunt de mensen naar believen laten wenen, doch ik ben een zot, en ik laat ze lachen. Een ieder nu zal u vertellen dat tussen huilen en lachen hij voorzeker voor het laatste zou kiezen. Zo ziet u dat in mijn woorden geen splinter van spot of leugen verborgen ligt. Men heeft mij dus valselyk beschuldigd." onderbrak de brouwer hier de verteller. "Wat een kostelijk verhaal vreemdeling.", zo schuddebuikte hij, "En, wat zij de keizer toen, liet hij de Uilenspiegel zomaar lopen?" Benieuwd naar de afloop van de vertelling keken ook de schoenmakersmeester en de koopman vol nieuwsgierigheid naar hun nieuwe reisgenoot. Terwijl de contouren van Damme in de verte al zichtbaar werden, hernam deze dan ook zijn verhaal.

De keizer wist niet goed wat hij aanmoest met de rad van de tongriem gesneden zot die voor hem stond. Uiteindelijk besloot hij dat de eer van het hoog gezag op het spel stond, doch dat de beklagde zich aan de andere kant ook goed had verweerd tegen de beschuldigingen. Hij gaf de man dus nog een laatste kans zijn nek van de strop te redden. Over exact een jaar, zo verordonneerde Karel, zou hij weerom in zijn stad van Gent justitie houden. Op die dag zou de schelm Tijl, die naar eigen zeggen rijker, gelukkiger en machtiger was dan de vorst, zijn keizer eren met het mooiste geschenk op aarde. Zou hij daarin niet weten te slagen, dan was zijn ongelijk bewezen en wachtte hem alsnog de galg. Aldus luidde het onherroepelijk vonnis.

De keizer vertrok kort daarna uit de stad. De winter kwam, de lente ging, de zomer was van ongekennde warmte. Al die tijd zwierf Tijl door de Vlaamse landen, waar een ieder wist van het vonnis des keizers en elk een zich verbaasde dat de veroordeelde zo onbekommerd zorgeloos van zijn leven genoot, als bedreigde hem niet het minste kwaad. Tijl bezocht de feestelijke boerenbruiloften, zwom in de verkoelende plassen, lag languit in de velden te turen naar de lucht en sliep des nachts in geurende bedden van bloeiende zomerbloemen. En toen uiteindelijk de eerste bladeren begonnen te vallen van de bomen, nam hij zijn kleine ransel en toog naar Gent, waar de keizer zojuist zijn intocht had gehouden.

Alom ging het gerucht door de stad over hoe Uilenspiegel zijn jaar had voorbracht en niemand kon geloven dat hij tussentijds, hier in het eigen land van Vlaanderen, kans had gezien om 's werelds mooiste geschenk in handen te krijgen. Daargelaten natuurlijk dat niemand precies wist wat dat geschenk zou moeten zijn, doch men vermoedde het te rusten in de onmetelijke schatkamers van het Vaticaan of in een van de legendarische paleizen van de grote Turk. Zeker niet echter in deze arme streken.

Deze geruchten nu waren tenslotte de keizer zelf ter ore gekomen en enigszins verstoord zat deze dan ook op zijn troon, uitziende naar het moment waarop Tijl zijn opwachting zou maken. Dat duurde gelukkig niet lang. Met een lichte glimlach en een ontspannen pas kwam de zelfbenoemde zot voor de keizer. "Wel", bromde Karel, "wat heb je me gebracht dat naar jouw mening het mooiste geschenk op aarde is, een keizer en koning waardig?" Met zijn vertrouwde zwierige buiging haalde Tijl een pakje uit zijn ransel en overhandigde het met een korte knieval aan de vorst. Die opende gespannen het pakket en zie, tevoorschijn kwam een spiegel, bekroond met de kleine figuur van een uil.

Een donkere blik vertroebelde de ogen van de keizer, de aanwezigen hielden angstig hun adem in, doch Tijl was allen voor en sprak. "Dit, o keizer, is mijns inziens het mooiste geschenk ter aarde. Het is een spiegel, bekroond met een uil, symbool van de wijsheid. Geen groter geschenk immers dan grote wijsheid en geen hoger wijsheid dan hij die zichzelf kent, zowel zijn kracht

als zijn gebreken. Daar waren de Ouden het reeds over eens. Aanvaardt u dus van mij dit kostbaar kleinoed, de Uilenspiegel, de spiegel der wijsheid."

Een stilte viel in de grote, geweldde hofzaal. Andermaal zocht de keizer naar woorden. Boos was hij, boos omdat de kerel voor hem misschien wel gelijk had, en daarom was hij zelfdertijd ook weer mild gestemd. Uiteindelijk stond hij op en met een achteloos wuivend gebaar zich omkerend, snauwde hij de wachtende stilte toe. "Het is goed, je kunt gaan. Maar wee je gebeente wanneer ik je gezicht nog eenmaal voor me zie. Dan zul je hangen en geen gevatte wijsheid zal je dan nog helpen." De vorst verliet de zaal, en zo, deed Tijl. Tijl beleefde nog vele avonturen, in Vlaanderland en elders, maar steeds bleef hij de held van het volk, de man die koningen en keizers trotseert. Hoe hij gestorven is, weet niemand. Eensdaags was hij eenvoudigweg verdwenen en men fluistert dat, wanneer hij wederkomt in tijd van nood, Vlaanderen zich zal verheffen tegen diegenen die haar ondédrukken. Zo is de legende van Uilenspiegel."

De vreemdeling was uitgesproken, juist op het moment dat het gezelschap de eerste boerderijen van Damme bereikte. Enthousiast bood de brouwer de verteller nog een slok bier aan, verzocht de koopman hem dringend om een tweede verhaal. Vriendelijk afwerend evenwel benadrukte de vreemdeling dat hij niet van zins was Damme te betreden. Hij moest nu toch echt snel voort maken met zijn tocht, waarheen zei hij niet, en nog zonder een woord te spreken sloeg hij de eerste de beste landweg in en was in een mum van tijd aan de horizon verdwenen.

Die namiddag wandelden de drie vrienden in gedachten verzonken terug naar Brugge. Geen van drieën sprak een woord, doch alle drie wisten ze dat ze hetzelfde dachten. Dat het Uilenspiegel zelf was die aan hen verschenen was. Dat zijn verhaal niet zomaar een vertelling was geweest, maar een aansporing Vlaanderen opnieuw aan te zetten tot grootse daden. Zoals Tijl dapper de oude keizer had getrotseerd, konden zij niet evengoed deze nieuwe keizer het hoofd bieden? Vervuld van dergelijke plannen arriveerden ze in hun moederstad en in het kielzog van de brouwer trok het drietal een van diens dranklokalen binnen waar de verzamelde mannen werden onthaald op het wonderlijke verhaal met zijn fiere vermaningen. Al snel broeide iets in Brugge, was de spanning om te snijden. Het leek alsof ieder moment iets groots stond te gebeuren.

Dat voelde ook de plaatselijke prefect en met de praktische realiteitszin die dat soort bestuurders eigen is, haalde hij zonder lang aarzelen de angel uit het aanstaande gevaar. Op aangeven van verklikkers liet hij de drie oorspronkelijke oproerkraaiers oppakken, ondervragen en hangen, om eens en voor altijd een voorbeeld van de keizerlijke gestrengheid te stellen. Vrijwel direct daarop keerde de rust weder in de stille stad van Brugge. Men heeft nog lang gezocht naar de man met de zotskap. Uit het niets verschenen, leek deze evenwel ook weer in rook opgegaan. Tenslotte hield men het er maar op dat

hij, de continentale blokkade ten spijt, naar Engeland was ontkomen. Doch zeker weten deed men dat niet.

De Koninklijke Bibliotheek Albert I Kunstberg Brussel

Lic. Ghislain Duchâteau

Op Valentijnsdag hield de Koninklijke Bibliotheek haar opendeurdag met een rijk en afwisselend programma rond het thema van de liefde. Dat trok ons aan en met de trein spoorden wij naar Brussel. Links van de uitgang van het Centraal Station op nauwelijks 200 meter staat de Albertinabibliotheek, opgenomen in het complex van de Kunstberg, waarvan ze één van de zijden is.

Ze vindt haar eerste oorsprong in de 16de eeuw in de *Librije van Bourgondië* die bij de dood van Filips de Goede ongeveer 900 handschriften telt. Pas in 1772 wordt de bibliotheek voor het publiek toegankelijk. In juni 1837 sticht de Belgische regering officieel de *Koninklijke Bibliotheek van België*. In 1935 beslist de regering op verzoek van Koning Leopold III en Koningin Elisabeth ter nagedachtenis van Koning Albert I een nieuwe bibliotheek te bouwen. Dat gebeurt tussen 1954 en februari 1969, toen de huidige "*Koninklijke Bibliotheek Albert I*" werd ingehuldigd. De bruikbare oppervlakte bedraagt 67.000m². Voor de lezers beslaan de lokalen 8000m² of 1100 plaatsen.

Dat geeft al een indruk van de grootte en de complexiteit van deze instelling. Het bezoek aan de bibliotheek is dan ook indrukwekkend, niet zozeer omwille van het gebouw dan wel om alles wat die instelling te bieden heeft. We proberen er een kleine impressie van op te wekken bij de geïnteresseerde lezers.

De bibliotheek is een wetenschappelijke instelling met als eerste functie het Wettelijk Depot, dat betekent dat sinds 1966 alle Belgische uitgevers en auteurs verplicht zijn één exemplaar van elk van hun uitgaven bij de KB te deponeren. Als tweede taak moet zij de belangrijkste publicaties op internationaal vlak verwerven en die als documentatiecentrum aan onderzoekers ter beschikking stellen voor hun wetenschappelijk werk. Daarbij is de Koninklijke Bibliotheek zelf een gespecialiseerd onderzoekscentrum op verschillende domeinen, maar vooral ook op haar eigen gebied van het bibliotheekwezen. Dat alles houdt in dat de KB een *presentiebibliotheek* is waarvan de documenten niet kunnen worden ontleend, maar ter plaatse moeten worden geraadpleegd. Door het systeem van het interbibliotheecair leenverkeer kan je bijvoorbeeld wel werken uit de KB in de provinciale Bibliotheek in Hasselt aanvragen, maar ook hier moet je ze in de bibliotheek zelf lezen. De bibliotheek is van maandag tot zaterdag toegankelijk voor lezers met een lezerskaart die ouder zijn dan 18 jaar. Die kaart kost 600 frank per jaar; voor een weekkaart betaal je 100 frank.

De bibliotheek omvat verschillende diensten en afdelingen. De meest gebruikte is wel die van de Gedrukte werken. Dat zijn zowat 5 miljoen

werken naar formaat opgesteld in 150 kilometer rekken in een torengebouw van 17 verdiepingen. Per dag komen er 200 tot 400 mensen die werken raadplegen. Dat kan met een speciaal driedelig bestelformulier. Het duurt wel ongeveer een halfuur voor je je boek ter beschikking krijgt op je vaste plaats in de algemene leeszaal, waar een rood lampje gaat flinkeren als je het werk aan de balie kan gaan afhalen. Deze afdeling alleen al beschikt over 3 zalen: de algemene leeszaal met 162 zitplaatsen, een werkzaal met 198 zitplaatsen en de cataloguszaal. In die laatste zaal vind je de steekkaartencatalogi en een geïnformatiseerde catalogus die je kan raadplegen op computerterminals. Vanaf begin 1985 zitten alle binnengekomen werken in de geïnformatiseerde catalogus.

Naast de gedrukte werken zijn er de afdelingen Kranten en Tijdschriften en Officiële Collecties. Er zitten ongeveer 7000 verschillende tijdschriften die je kan raadplegen. De Officiële Collecties omvatten o.m. de officiële publicaties van de Verenigde Naties en van de Europese Gemeenschappen. In de KB zitten naast het Wettelijk Depot nog andere boeiende speciale afdelingen zoals de afdeling Kostbare Werken en Geschiedenis van het Boek, de afdeling Kaarten en Plans, de Muziekafdeling, het Prentenkabinet, het Handschriftenkabinet, het Penningkabinet en diverse documentatiecentra waaronder een opmerkelijk *Center for American Studies*. Elk van die speciale afdelingen heeft haar eigen leeszaal, haar catalogus, haar bibliografie en haar naslagwerken. Zo vond ik bij de aanwinsten in het Handschriftenkabinet de prachtig uitgegeven catalogus over de recente tentoongestelde Vlaamse primitieven in het Metropolitan Museum van New York: (let op de titel): *Netherlandish Art in the 15th en 16th Centuries. From Van Eyck to Brueghel* in het Engels en door een Italiaanse uitgever gerealiseerd. De KB organiseert tijdelijke tentoonstellingen in de prachtige historische Nassaukapel. Boeiend zijn de Schenkingskabinetten gewijd aan o.m. Emile Verhaeren, Henry van de Velde, Michel de Ghelderode. Er is het *Museum van de Boekdrukkunst* en als onderzoekscentrum de vzw *Archives et musée de la littérature* gericht op de Franstalige letterkunde van België. De Educatieve Dienst organiseert voor lezers, culturele groepen en scholen op aanvraag algemene rondleidingen in de bibliotheek en ook rondleidingen in de Schenkingskabinetten, het Boekmuseum, de Nassaukapel, het Museum van de Boekdrukkunst, de appartementen van Karel van Lotharingen. De meeste van die rondleidingen zijn gratis.

Er is nog zoveel meer over te vertellen. Ongemeen rijk aan geschreven en gedrukt waardevol cultuurgoed is de KB. Veel volk was er op die opendeurdag, het personeel was voltallig aanwezig en vriendelijk in beide landstalen. De rondleidingen door de gidsen waren knap. In een smal mapje kregen we een knus bundeltje liefdesgedichten uit onze literatuur cadeau en aan de verkoopsbalie profiteerden we van de verlaagde prijzen bij deze gelegenheid om 4 bundeltjes prachtige wenskaarten met reproducties uit het

bibliotheekbezit te kopen voor 100 frank. Een fantastische namiddag hebben we doorgebracht in de vlakaf grandioze en boeiende Koninklijke Bibliotheek Albert I in Brussel.

Een kritische terugblik op tien jaar Vlaamse administratie

Lic. Peter van Windekens

Volgens de bijna zestig jaar oude definitie van A. Buttgenbach is administratie 'de onderneming die een politieke gemeenschap in haar schoot tot stand brengt met een speciaal juridisch statuut om onder haar controle de verwezenlijking van het algemeen welzijn te verzekeren, rekening houdend met een schaal van materiële en morele waarden. In de westerse democratieën kan de administratie zowel een element van stabiliteit, als een element van remming betekenen om de samenleving aan te passen aan veranderende tijden. Naarmate de regeringen zich meer inlaten met meer gespecialiseerde materies dient de ambtenarij ook meer specialisten te tellen. Vaak nemen deze specialisten in feite de macht over van de wetgevende en uitvoerende organen in materies als wetenschappelijk onderzoek, telecommunicatie, energie- en milieubeleid (...). Ministers en parlementen ontberen dikwijls de nodige wetenschappelijke en/of technologische scholing. Vandaar dat bepaalde beslissingen die door de regeringen zijn genomen op de lange baan worden geschoven door de administratie wegens de onuitvoerbaarheid of een totaal gebrek aan motivatie. Voor de politieke partijen is het bijgevolg een permanente noodzaak om zoveel mogelijk de leidinggevende posten van de ministeries, van de Vlaamse openbare instellingen (VOI's) en dies meer te bemannen met (voor hen) betrouwbare elementen. Dit werkt bovendien de samenwerking tussen administratie en regering(en) in de hand.

Op 1 januari 1997 werden in belgische overheidsdienst zo'n 878.120 werknemers geteld. Hun aantal kende een gestage groei en toename doorheen de jaren: 647.240 in 1971, 832.923 in 1991, 892.593 in 1995 (...). Met het onderwijzend personeel vormen zij een totaal van 1.032.219 ambtenaren, terwijl de privésector 2.215.079 arbeiders en bedienden rijk is ; dit betekent een verhouding van 32% ambtenaren tegenover 68% werknemers in de privésector. Een derde van de werknemers in overheidsdienst geniet echter van een statuut als contractueel en wordt dus niet vast benoemd. De torenhoge staatsschuld van meer dan 10.000 miljard en de, althans volgens vele waarnemers, te verwachten verarming van deze staat zal bij nieuwe aanwervingen dit proces in de nabije toekomst nog versnellen.

346.638 ambtenaren maken deel uit van de gemeenschappen en de gewesten. Hiervan werken er 178.966 voor de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaams Gewest. Het gros, 144.480, behoort tot de onderwijssector. In feite komen dus enkel zo'n 35.000 personen echt in aanmerking voor het statuut van 'Vlaamse ambtenaar in de administratie'. Een peulschil in vergelijking met de totaliteit van de hierboven vermelde cijfers. Voorts dient nog opgemerkt dat de zogeheten 'lagere besturen', de gemeenten en de provincies, die nog steeds onder de federale curatele staan, een kwart miljoen van de ambtenaren voor zich opeisen.

Na de eerste staatshervorming in 1970 heeft het nog 25 jaar geduurd alvorens de Vlaamse overheidsdiensten circa 180.000 ambtenaren in hun schoot telden. Deze eerste etappe in de Staatshervorming erkende enkel drie cultuurgemeenschappen met hun wetgevende cultuurraad. Op 1 augustus 1974 werden de drie gewestraden gecreëerd met weliswaar louter adviserende bevoegdheid inzake vooral plaatsgebonden aangelegenheden, zoals economie, ruimtelijke ordening en huisvesting. Tien jaar na de eerste staatshervorming, in 1980, kregen de gewesten reële bevoegdheden, kwamen de zogeheten Vlaamse Raad en de Vlaamse Regering tot stand. In 1983 ging het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap van start waaronder, naast een aantal VOI's, alle Vlaamse administraties ressorteerden.

De aanzet tot de derde Staatshervorming dateert van 1988: de bevoegdheden van de Vlaamse Raad en de Vlaamse regering werden uitgebreid inzake onderwijs, openbare werken en vervoer, economie, leefmilieu, water en energie, jeugdbescherming en sociale reïntegratie van gedetineerden, mediabeleid, inclusief de handelsreclame op radio en televisie en de hulp aan de schrijvende pers. Om dit alles te kunnen bekostigen werden door de Bijzondere Wet van 16 januari 1989 de nodige financiële middelen ter beschikking gesteld. Dit bracht met zich mee dat de ambtenaren van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaams Gewest nu ook eigen weddeschalen hebben.

In de loop van 1993 werd België 'officieel' een federale staat, samengesteld uit gemeenschappen en gewesten die een aantal bijkomende verantwoordelijkheden krijgen inzake voornamelijk buitenlandse betrekkingen, landbouw en de zogenaamde 'restbevoegdheden'. Reeds op 31 juli 1990 had men voorzien in de oprichting van een nieuw ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, bestaande uit zes departementen. Deze werden in het voorjaar van 1997 tot zeven uitgebreid.

De Vlaamse regering wordt bij de uitvoering van het beleid precies ondersteund door het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en daarna vooral de VOI's die gespecialiseerd zijn in bepaalde takenpakketten. Deze parastatalen hebben rechtspersoonlijkheid en beschikken over een eigen beheersorgaan, een raad van bestuur waar de voogdijminister geen deel van uitmaakt. Deze raden zijn, naast de administrateur-generaal en zijn adjunct, samengesteld uit een vastbepaald aantal bestuurders en gemeenschapscommissarissen, voor het merendeel proportioneel verdeeld onder de klassieke politieke partijen, CVP, SP, VLD en hun belangengroepen, de lobby's. Zij zetelen officieel in de hoedanigheid van afgevaardigde van een provinciebestuur, een kabinet of een andere politieke of overheidsinstelling. Voor elke bestuurder geldt een beurtrol zodat men slechts een aantal jaren zitting kan hebben in een raad. Dit belet nochtans niet dat verscheidene bestuurders soms wel in vier verschillende raden tegelijkertijd zetelen! Er is

een zitpenning en een verplaatsingsvergoeding verbonden aan elke vergadering die men bijwoont.

De raad van bestuur zorgt voor het algemeen beheer van de VOI terwijl de administrateur–generaal en diens adjunct het dagelijkse bestuur waarnemen.

Het personeel, de ambtenaren, die al de (Vlaamse) openbare diensten bemannen worden in theorie 'gerecruteerd' via staatsexamens ingericht door het Vast Wervingssecretariaat (VWS). Het VWS dat bij Koninklijk Besluit van 2 oktober 1937 was opgericht als het 'Vast Sekretariaat voor de Werving van het Rijkspersoneel' werd ingesteld bij Koninklijk Besluit van 20 januari 1939. Van bij de aanvang was het de bedoeling om de 'gebrekkige (!) aanwervingsmodaliteiten' op te vangen. Er waren echter nog twee koninklijke besluiten vereist, met name de afkondiging van het *Organiek Statuut* (17 september 1969) en de wijziging ervan (27 augustus 1975) vooraleer de opdracht bepaald was: de aanwerving van het rijkspersoneel, de inrichting van de examens en het opmaken van het jaarverslag (...) dat voorstellen tot verbetering van het recruteringsstelsel bezit. Artikel 87, paragraaf 2 van de 'Bijzondere Wet van 8 augustus 1980 tot Hervorming der Instellingen' bepaalt dat het personeel van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaams Gewest wordt aangeworven door bemiddeling van het VWS. Het secretariaat geeft sinds 1983 een 'Examenagenda' uit waarin maandelijks de te organiseren diverse wervingsexamens worden aangekondigd. Ook op het internet is deze informatie beschikbaar.

De alom beruchte trage werking van bovenvermelde instelling heeft bij menigeen binnen de Vlaamse administratie reeds de gedachte opgeroepen om zelf een centraal examenorgaan voor Vlaanderen in te stellen. Verscheidene hoge ambtenaren willen binnen de instellingen zelf examens organiseren. Dit zou in feite een stap terug betekenen want tot laat in de jaren zeventig hielden diverse overheidsinstellingen nog eigen toelatingsproeven waarvan sommige buitenstaanders het onpartijdige, objectieve karakter in vraag durfden te stellen. Inmiddels werd er gekozen voor een soort 'tussenvorm' die toelaat dat het VWS examens inricht in samenwerking met een bepaalde openbare instelling op vraag van deze laatste. De meeste, door het VWS georganiseerde examens behoren trouwens tot deze categorie. De secretaris van de examenjury is in dat geval steeds een ambtenaar van het VWS, terwijl de eigenlijke examinatoren deel uit maken van de instelling die de examens mee inricht. Dit doet opnieuw vragen rijzen over de objectiviteit en de onpartijdigheid van het systeem. De meest kansrijke examinandi zijn trouwens meestal personen die reeds werkzaam zijn binnen de dienst van wie het examen uitgaat, er een vaste (statutaire) benoeming nastreven of een hoger ambtelijk niveau willen bereiken.

Voorts organiseert men binnen de verschillende instellingen ook nog examens die voor eventuele geslaagden een overgang van een lager naar een hoger niveau mogelijk maken. Dit brengt met zich mee dat ambtenaren met een

middelbaar onderwijs diploma van de ene op de andere dag een functie kunnen bekleden van universitair gehalte.

Al wie geslaagd is voor een examen van het VWS, ingericht buiten de medewerking van een bepaalde administratie om, komt voor de periode van een aantal jaren op een wervingslijst te staan. Hierbij wordt een rangschikking gevolgd die aan de uitslag van het examen in kwestie beantwoordt. Als er een plaats beschikbaar is (of vrijkomt) in een bepaalde instelling kan hij of zij die op dat ogenblik de bovenvermelde rangschikking aanvoert gevraagd worden om de functie (al dan niet) te aanvaarden. Het is echter perfect mogelijk dat zelfs heel batig gerangschikten op een dergelijke lijst nooit een functie kunnen bekleden binnen het openbaar ambt. Een administratie is immers niet verplicht om te putten uit bestaande wervingslijsten. Men geeft trouwens ruitertlijk toe dat mutatie of overplaatsing naar een andere dienst binnen dezelfde of een andere instelling de voorkeur geniet. In beide gevallen worden 'eigen' criteria gevolgd om tot de aanstelling van desbetreffende personen over te gaan. Desniettemin wachten ettelijke duizenden geslaagden voor een VWS examen al jaren op een benoeming...

Het statuut van de (federale) ambtenaren dateert reeds van 1937. Het werd ingevoerd bij Koninklijk Besluit van 2 oktober 1937, aangevuld door het Koninklijk Besluit van 7 augustus 1939 betreffende de beoordeling van de loopbaan van het rijkspersoneel, maar onderging in de loop der jaren heel wat wijzigingen. Door de publicatie van het Koninklijk Besluit van 26 september 1994 trad een nieuw statuut voor de Vlaamse ambtenaar in werking dat de reorganisatie en het nieuwe personeelsbeleid een stevige basis wil geven. De veranderende tijdsgeest (deeltijds werken, invoering computer, grotere mobiliteit) en de staats Hervorming waren hier niet vreemd aan. Gemeenschappen en gewesten kregen daarbij de bevoegdheid om de algemene principes die door de federale overheid werden ingevoerd zelf in te vullen.

De nadruk van het statuut zou op twee pijlers moeten rusten: de juiste persoon op de juiste plaats en de beloning naar prestaties. Wat de eerste pijler betreft kan men zich afvragen of hier niet te hoog gemikt wordt. Bepaalde administratieve eenheden worden in bepaalde gevallen en gedwongen door de omstandigheden zelfs in meerderheid bemand door personen die niet eens het diploma, laat staan de ervaring hebben om aan de vereisten van hun taak te voldoen. De 'beloning naar prestaties' kan in een dergelijke context ook enkel als beeldspraak worden beschouwd. In de openbare sector liggen alle wedden immers vast. In het verlengde ervan bestaat er wel zoiets als de recent ingevoerde 'functioneringstoelage'. Dit is een bedrag gelijk aan een bepaald percentage van het loon van een ambtenaar dat deze bovenop zijn wettelijk vastgelegd salaris ontvangt na zogeheten 'uitzonderlijke prestaties'. Voor de enen is de toelage het equivalent van 'zwijggeld', voor de anderen geldt dit als daadwerkelijke beloning voor nader te bepalen activiteiten. Om tot

dergelijke, veelal louter theorie blijvende, maatregelen te komen, alsook inzake de 'opvolging van het proces' doet men beroep op peperdure (binnen- en buitenlandse) consultants. Deze 'bureaus' laten echter de praktische kant van de aanpak meestal oningevuld, zodat de administratie op dit vlak zelf kan wikken en beschikken.

De Vlaamse administratie is echter zeer ambitieus. Getuige daarvan de grote gebouwen in Brussel stad die overigens ook de Vlaamse aanwezigheid moeten beklemtonen: het Boudewijncomplex, het Markies-, het Ferraris-, het Consciencegebouw (...) Men wil verder ook op lange termijn denken en handelen, of het althans zo laten overkomen. Het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap met zijn zeven departementen (vijf dienstverlenend, twee coördinerend en ondersteunend) en de VOI's zijn op projectmatige basis gestart met een strategisch plan voor de periode 1995-2002. Het plan moet op een systematische wijze de preciese doelstellingen en actiepunten van de overheid concretiseren, en vervolgens prioriteiten formuleren in een meerjaren begroting. Dit zal nadien worden vertaald in jaarlijkse implementatieplannen¹. Voor alwie vertrouwd is met de eerder 'klassieke' administratie klinkt dit gegeven zeer ongewoon, ware het niet dat de leidende ambtenaren sinds enige tijd als managers door het leven mogen gaan. Allesbehalve goedkope (snel-) cursussen 'management' aan de 'Vlerick School voor Management' te Gent² hebben van hen in een handomdraai (schijnbaar) ondernemende, dynamische figuren gemaakt.

De gewone ambtenaar wordt daarbij echter niet vergeten. De secretarissen-generaal, de hoogste ambtenaren van de zeven departementen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, hebben immers het *Charter van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap* in het leven geroepen. In dit charter wordt de ambtenaar opgeroepen tot respectievelijk: klantvriendelijkheid, getrouwheid aan de Vlaamse regering, initiatief en verantwoordelijkheid, bekwaamheid, inzet en objectiviteit. Voormalig Vlaams minister van Onderwijs en Ambtenarenzaken Luc Van den Bossche baseerde zich in zijn omzendbrief van 1 september 1998 (nr.AZ/MIN/98/4) op dit charter om een deontologische code voor de personeelsleden van de Vlaamse Gemeenschap tot stand te brengen. Het uitgangspunt weze het inzicht in de rechten en de plichten van alle personeelsleden van het ministerie: alle ambtenaren, alle contractuelen en alle stagiairs.

De deontologische code kan men grosso modo in vijf grote rubrieken onderverdelen: loyauteit (ook in relatie tot de collega's), correctheid (eerlijk handelen, respect, voorkennis), klantvriendelijkheid, objectiviteit, spreekrecht-en plicht. Met loyauteit wordt in de eerste plaats gewezen op trouw aan en respect voor de democratische instellingen en de bestaande

¹Gids van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (...), pag.8, 11 ; *Beknopte gids van de Vlaamse Overheid*, pag.3

²Vlerick Magazine, Vlerick School voor Management, Gent, 1992-

regelgeving. Voor de politiek-correcte betekenis hiervan verwijzen wij gemakshalve naar elders. De loyauteit moet ook gelden in de relatie tot de collega's. Volgens de code betekent dit: initiatief tonen, verantwoordelijkheid nemen en met kennis van zaken te werk gaan. Wie vertrouwd is met 'ambtenarenzaken' zal dit met recht en reden als een heuse uitdaging beschouwen. De ambtenaar wordt evenzeer verondersteld 'klantvriendelijk' te zijn, met externen op een correcte, behulpzame en efficiënte manier om te gaan op basis van bekwaamheid en zin voor initiatief. Men mag dus veronderstellen dat de Vlaamse staatsbediende gaandeweg uit zijn (vooralsnog) keurslijf van routinier zal moeten treden.

Zoals ook op andere vlakken geldt, heeft men van hogerhand gemeend te moeten ingrijpen in de traditionele verhoudingen man-vrouw op de werkvloer. Zowel inzake het overkoepelend bestuur van de Vlaamse Gemeenschap als binnen de VOI's worden met een regelmaat van een klok hele rapporten volgeschreven over dit 'probleem'. Het spreekt vanzelf dat ook hier weer de inhoud politiek correct is en ontleend werd aan feministische denkbeelden.

Het is de (Vlaamse) ambtenaar ten strengste verboden om voorkennis van bepaalde beslissingen van de overheid op bepaalde domeinen aan te wenden. Men is echter wel verplicht om de superieuren op de hoogte te brengen indien nalatigheden, misbruiken of zelfs strafrechtelijke overtredingen iemand ter ore komen, of worden vastgesteld. Als er geen gevolg wordt gegeven aan de klacht of melding door de rechtstreeks verantwoordelijke heeft men de plicht de procureur des konings op de hoogte te stellen. Er bestaan weinig of geen voorbeelden van een dergelijke aanpak in de praktijk en indien dit wel gebeurt mag men stellen dat politiek getinte bedoelingen niet veraf zijn. Het dioxine-schandaal uit de lente-zomerperiode van 1999 werd kenbaar gemaakt door de leidende ambtenaar van het (federale) Instituut voor Veterinaire Keuring (IVK), de heer De Stickere, via zijn partijgenoot, de huidige premier, Guy Verhofstadt. Soms wordt een bevriende krant ingelicht door middel van een eveneens bevriende journalist na een tip van een (ontevreden, wraakzuchtige?) ambtenaar. Het ziet er telkens naar uit dat de procureur geen eerste keus is!

De Vlaamse ambtenaar hoort een toonbeeld van objectiviteit te zijn: hij-zij mag zich geenszins laten beïnvloeden door filosofische, politieke en andere overtuigingen of invloeden van buitenuit. Partijpolitieke achtergronden zullen een dergelijke ingesteldheid binnen de administratie allesbehalve vergemakkelijken. Dit komt duidelijk tot uiting in de zogenaamde 'hulpdiensten' in een overheidsinstelling, meestal samengebracht onder de noemer van de 'Algemene Diensten'. Het betreft hier de diensten die zich bezighouden met personeelszaken, financiële aangelegenheden en de sociale dienst. Vertegenwoordigers van zowat alle gezindheden, maar begrijpelijkerwijze vooral de socialistische, azen als het ware op het bestuur

of de controle ervan omdat van hieruit dotaties kunnen worden aangewend die tegemoet komen aan de verzuchtingen van velen. Wij sommen op: gratis jaarabonnementen voor het openbaar vervoer per 1 april 1999, gratis kinderopvang tijdens de vakantie, naast uitstapjes allerhande, bals, kwissen en dies meer.

Wanneer een (Vlaams) volksvertegenwoordiger tussenkomt in een bepaald dossier moet de betrokken ambtenaar handelen volgens de richtlijnen van de *Deontologische Code van de Vlaamse Volksvertegenwoordigers inzake Dienstverlening*, goedgekeurd door het Vlaams Parlement op 22 oktober 1997. Er wordt objectiviteit en onbevangenheid vooropgesteld, alsook nauwgezette navolging van de administratieve regels verlangd. De D-code is overigens ook van toepassing voor de tussenkomsten van politieke mandatarissen en partijfunctionarissen van alle niveaus en drukingsgroepen. Deze maatregel is interessant en belangwekkend, maar hoeveel ambtenaren zijn er eigenmachtig van op de hoogte? Het is trouwens een publiek geheim dat vele staatsbedienden een blinde bewondering koesteren voor politici (van de traditionele partijen).

Sommige groepen ambtenaren wordt het gewoonweg naar de zin gemaakt, hierbij denken wij vooral aan rokers. Hen wordt in vele gevallen zonder enige praktische beperking toegestaan een sigaret op te steken op plaatsen waar dit soms heel uitdrukkelijk verboden is of zou moeten zijn. De toelating om te mogen roken berust in het algemeen meestal op een passage uit het *Plaatselijk Reglement* die bepaalt dat 'er niet wordt gerookt als iedereen [die deel uitmaakt van kantoor X] er zich tegen verzet. Wie dus wil roken mag het doen zonder enig voorbehoud. Men mag hier zelfs spreken van bepaalde verworven rechten.

De Code van de Vlaamse Gemeenschap poneert dat iedere ambtenaar ten privaten titel vrij mag publiceren over zijn vak, zijn/haar (politieke) mening vrij mag verkondigen, al dan niet in de pers, ja zelfs kritiek op de overheid mag leveren. Het is echter niet steeds duidelijk in hoeverre dit gegeven afwijkt van de 'geheimhoudingsplicht wat betreft interne informatie'. Een verdere nadere omschrijving van de mogelijkheden dringt zich ook hier op.

Uiteraard speelt zoals overal het fenomeen van 'twee maten – twee gewichten' ook een rol bij de Vlaamse overheid. De jaarlijkse evaluatie van elk personeelslid door de directe hiërarchische overste bewijst dit. Wie goed in de markt ligt wordt al eens beter aangepakt door de evaluator dan een collega. Dit is menselijk. Heel anders wordt het wanneer een afdelingshoofd, door tijdsgebrek, zijn ondergeschikten zelf hun rapport laat opstellen. Aldus kan de administrateur-generaal later op de raad van bestuur niet zonder enige trots verklaren dat het personeel van afdeling X dat bewuste jaar het best gepresteerd heeft in heel de instelling

Men moet er trouwens rekening mee houden dat de jaarlijkse evaluatie de belangrijkste leidraad vormt voor de verdere carrière van elke ambtenaar. Een onvoldoende-sinds 1997-1998 de enige overgebleven schriftelijk meegedeelde quotering –kan aanleiding geven tot een loopbaanvertraging. Twee onvoldoendes betekenen automatisch het gedwongen ontslag van de betrokkene. Enkel de vernietiging van voornoemde beslissing door een 'Raad van Beroep' of in tweede en laatste instantie, de Raad van State, kunnen het verdict ongedaan maken. In dat verband noteerden de overheidsvakbonden reeds heel wat klachten betreffende het negeren door de leidende ambtenaren van de beslissingen van de Raad van Beroep ten gunste van de negatief geëvalueerde.

Er bestaat ook een grondig verschil in de aanpak en de toepassing van het personeelsstatuut door enerzijds het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en anderzijds de Vlaamse openbare instellingen. Deze laatste vertonen onderling immers grote verschillen. Vandaar dat in de eerste helft van 1999 werd besloten een personeelsstatuut met zoveel mogelijk gemeenschappelijke bepalingen voor alle VOI's goed te keuren. Deze overeenkomst werd het *Stambesluit* genoemd

Ondanks deze problemen weet de Vlaamse ambtenaar zich gesterkt door allerlei voordelen in vergelijking met de andere openbare diensten die onder federale curatele staan. Een Vlaamse ambtenaar heeft recht op 35 (=70 halve) dagen vakantie die hijzelf vrij mag bepalen. Bij de federale, provinciale en gemeentelijke besturen hebben de bedienden gemiddeld tien (=twintig halve) dagen minder profijt.

Met zekerheid kan men stellen dat de gemiddelde Vlaamse ambtenaar, evenmin trouwens als zijn Nederlandstalige collega's uit de overige (federale) besturen, weinig of geen uitgesproken Vlaamse sympathieën koestert. Bij de ouderen heerst ontegensprekelijk nog een bepaald heimwee naar het samenzijn' met de Franstaligen. De eigen Vlaamse instellingen hebben blijkbaar nog niet gezorgd voor een grondige mentaliteitsverandering, de inspanningen van ex-minister-president Van den Brande ten spijt, of dient men ook hier weer te rekenen op lange termijn planning?

Of het tienjarig bestaan van de Vlaamse administratie een omwenteling tot stand heeft gebracht in dit land op het gebied van de openbare besturen is erg twijfelachtig. De bevoegdheden van het MvG zijn nog erg beperkt en ondanks bepaalde officiële zegebulletins kan men reeds moeilijk gewagen van revolutionaire veranderingen gestoeld op het axioma 'wat wijzelf doen, doen wij beter'. De Vlaamse bestuurders vallen al té dikwijls terug op de vroegere unitaire diagnoses om de problemen op te lossen, té veel *kurieren am Symptom* brengt weinig of geen soelaas. Het valt daarentegen niet te ontkennen dat de Vlaamse Gemeenschap meer ruimte geschapen heeft voor het visuele aspect (grote gebouwen) en de materiële voordelen van de eigen personeelsleden, ook op het internet is de Vlaamse Gemeenschap bereikbaar.

Voor de verdere Vlaamse ontvoogding vormt dit alles echter nauwelijks of geen vermeldenswaardige bijdrage.

"Het verleden van een illusie"

Les voor de toekomst?

Bob Francis

Het verleden van een illusie. Het communisme in de twintigste eeuw (François Furet, Meulenhof Kritik Amsterdam/Leuven 736 pagina's, 1580F) is de belangrijkste en tot op heden grondigste studie (geschreven in het "post-totalitaire" tijdperk) van het sovjetcommunisme en de invloed ervan op westerse linkse intellectuelen en de openbare opinie.

Het boek belicht uitvoerig hoe een groot aantal westerse (linkse) intellectuelen de oktoberrevolutie en het marxisme-leninisme als de legitieme erfgenamen aanzagen van de jacobijnse traditie van de Franse revolutie, van het revolutiejaar 1848, de Parijse Commune van 1871, van de theorieën van Marx en Engels en, via hen, van de Verlichting. Nochtans moeten we erop wijzen dat tegen het geloof in de revolutionaire kracht van de staatsmacht (*in casu* het jacobinisme) van meet af aan verzet is gerezen. Vooral de anarchisten hebben zich in dat verzet verdienstelijk gemaakt. Ze waren daardoor in staat om – vooraleer er enige sprake was van het zogenaamde "reële socialisme" – stellingen te formuleren waarin de totalitaire implicaties van het "autoritaire socialisme" aan het licht werden gebracht. Het gedachtengoed van Proudhon en Bakoenin is in dat opzicht maar al te vroeg in de vergeethoek geraakt. Proudhon, Bakoenin en vele anderen in hun voetspoor, hebben er vanaf de negentiende eeuw altijd op gewezen dat het autoritaire marxisme het nagestreefde "humanistische" ideaal, met vooraan dan toch de vrijheid van het menselijk individu, vernietigde.

Hoe dan ook, schrijft Ludo Abicht in *De Morgen* van 9 mei 1997, heeft het "*toegekende erfrecht veel bijgedragen tot het merkwaardige onderscheid dat generaties van communisten en "fellow travellers" gemaakt hebben tussen het verheven humanistische ideaal en de treurige realiteit van de Sovjet-Unie.*"

Abicht van anderzijds een paar zwaartepunten van het boek zo correct samen dat we ze hier gewoon zonder commentaar kunnen overnemen:

1. Zowel het fascisme als het leninisme is ontstaan uit de ontredde van de eerste wereldoorlog, als revolutionaire beweging die de oude afkeer tegen de hypocriete wereld van het burgerlijk liberalisme in concrete politieke programma's omzetten.
2. De kloof tussen Lenin en Stalin en zelfs tussen hen en Trotski, is in feite veel kleiner dan beweerd werd en in sommige kringen nog steeds wordt. Lenin heeft het apparaat uitgedacht en verwezenlijkt dat Stalin tot in de perfectie voor zijn doelstellingen gebruikt heeft. En Trotski was helemaal niet het democratische slachtoffer van Stalin, maar een fundamenteel autocratische leninist die, toen hij nog macht had, deze theorie ook in praktijk heeft gebracht.

3. De overwinning van het Rode Leger op Hitler–Duitsland heeft de vereenzelviging van communisme met antifascisme als het ware gecanoniseerd.

Onzes inziens ligt de waarde van het boek in het feit dat het totalitarisme er niet behandeld wordt als een voorwerp dat ergens op de autosnelweg is blijven liggen. Het is erg bruikbaar als bevraging en zelfbevraging aangaande de houding van de linkerzijde ten aanzien van het communistische, en meer in het algemeen het totalitaire fenomeen. Dat wordt weerspiegeld in het eerlijke –maar niet onbetwistbare – antwoord van Jan Debrouwere (eertijds lid van het politiek bureau van de Kommunistische Partij) op een vraag van Abicht in het vraaggesprek dat werd afgenomen naar aanleiding van de publicatie van het boek: "We kunnen onmogelijk terugkeren naar de communistische antwoorden van toen, vooral als de praktijk de weerlegging werd van de theorie. Maar we moeten ons weren tegen de aan gang zijnde afbraak van de politieke en sociale mensenrechten, ook en steeds meer in Europa. Daartegen moeten nieuwe bewegingen geschapen worden, en daarin zal de marxistische analyse een rol blijven spelen."

Maar laten we even terugkeren naar de invloed van de leninistische ideologie: die heeft een belangrijke rol gespeeld en een invloed uitgeoefend die quasi vergelijkbaar is met een religie. Alhoewel het zelfs geen geseclariseerde religie was.

Misschien mogen we dit illustreren aan de hand van het volgende: Abraham "geloofde wat God hem zegde". Johannes geloofde het lege graf en in de Koran betekende het woord geloven "zich toevertrouwen aan". Of met andere woorden: een bewust niet-weten ligt ten grondslag van de religie. Abraham, Johannes, Mohammed weten dat ze niet weten. Ze weten dat ze geloven.

Lenin van zijn kant, verklaart dat de materialistische geschiedenisopvatting geen hypothese is maar een wetenschappelijk bewezen doctrine – wat uiteindelijk ook een geloof is – maar hij beeldt het zich in dat ze bewezen is en zich steunt op de ervaring. De grondslag van een ideologie is dus een weten. Lenin wist niet dat hij geloofde. Hij geloofde dat hij wist.

Het is dit mechanisme dat vele mensen – waartoe ooit ondergetekende behoorde – ertoe aanzette, tegen de werkelijkheid in, hun steun of hun sympathieën voor deze ideologie te handhaven.

Wat Lenin en de geschiedenis betreft vinden wij het vreemd dat Lenin de situaties, die hij op geniale wijze uitbuitte, niet zelf heeft geschapen. Indien Rusland niet aan de Eerste Wereldoorlog had deelgenomen, indien Kerensky Rusland uit die oorlog zou gehaald hebben en indien het Duitse opperbevel Lenin de middelen niet zou gegeven hebben om naar Rusland terug te keren, dan had niemand van hem gehoord! Dat de Eerste Wereldoorlog in de vorming van de communistische beweging een grote rol gespeeld heeft, staat vast: communisten in alle landen werden door het bolsjewisme aangetrokken

door hun oppositie tegen de oorlog na het grote wereldconflict en door de euforie die de machtsovername door de bolsjewiki begeleidde. Kortom de triomferende revolutie straalde een mystisch effect uit door de sloganeske en retorische beloften van een nieuwe wereld voor de onderdrukten.

Het valt daarom te betwijfelen of de ideologie in eerste instantie de rangen van de communisten deed aangroeien. Wat niet betekent dat ze een bijkomstige rol heeft gespeeld. Vooral het ideologisch talenspel, deskundig geanalyseerd door George Orwell en Czesław Miłosz, mag qua uitwerking niet veronachtzaamd worden. Het socialisme moest steeds (onder dwang) worden opgebouwd, maar door het magisch ideologisch talenspel kon de avant-gardistische revolutionair zelfs in "het nu" in de toekomst leven. Feit is dat de ideologie een macht en dé macht werd en diende uitgevoerd te worden. Iets waarop Solsjenitzin in glasheldere taal heeft gewezen. De meeste leden van de communistische partij voelden zich trouwens thuis in de huid van propagandist. Niet zozeer om te overtuigen maar om te tonen hoe indrukwekkend hun ideologie wel was.

Natuurlijk waren er andere belangrijke overwegingen die menigeen aanzetten om de communistische stellingen te ondersteunen. Het boek van Furet illustreert dit uitvoerig. Er was de perceptie van de sovjetmaatschappij die voornamelijk was gebaseerd op een illusie die gecultiveerd werd door verhalen van bezoekers die vonden dat het systeem "werkte", maar die nooit vertelden "hoe het werkte". En het is waar dat zelfs menig kritisch denkende mens aan de linkerzijde bereid was iedere politieke twijfel ten aanzien van het Sovjetsysteem in te slikken omwille van de ernstige bedreiging van het nazisme en in de hoop dat de communisten Hitler van de macht zouden afhouden. (Zelfs communisten die zich verdienstelijk hadden gemaakt in de antifascistische strijd – zoals o.m. tegen Franco – en die daarna omkwamen in de Sovjet–GULAG–kampen, hadden als het ware nooit "bestaan".)

Het boek van Furet is in geen enkel opzicht een poging om via een grondige en genadeloze analyse van het communistisch fenomeen voer te leveren voor ideologische projecten van rechts en uiterst rechts. Het drukt mijns inziens een fundamentele waarheid uit: de zoektocht naar sociale rechtvaardigheid en democratie blijft een opgave maar ze kan niet los gezien worden van de levensnoodzakelijke strijd voor de individuele vrijheid van de mens en de eerbiediging van de mensenrechten. De analyse die erin vervat zit sluit m.i. goed aan bij het denken van Vaclav Havel die o.a. het volgende schreef:

"Hoe fraai een alternatief politiek model ook is, (...) het kan de mensen en de maatschappij niet meer inspireren tot ware politieke gisting. De ware sfeer van potentiële politiek in het post-totalitaire systeem bevindt zich elders: in de aanhoudende en wrede spanning tussen de complexe eisen die dat systeem stelt en de doelstellingen van het leven, dat wil zeggen: de elementaire behoefte van de mensen om, tot op zekere hoogte althans, te leven in harmonie met zichzelf, dat wil zeggen: op een draaglijke wijze te leven, niet te

worden vernederd door hun superieuren en ambtenaren, niet voortdurend bewaakt te worden door de politie, de mogelijkheid te hebben zich vrijelijk te uiten, een uitlaatmogelijkheid te vinden voor hun creativiteit, zich veilig te voelen binnen het rechtsstelsel. Alles wat dit gebied concreet raakt, alles wat verband houdt met deze fundamentele, alomtegenwoordige en levende spanning zal onvermijdelijk tot het volk spreken. Abstracte projecten voor een ideale politieke of economische orde interesseren het volk lang niet zozeer – en terecht – niet alleen omdat iedereen weet hoe klein de kans is dat ze slagen, maar ook omdat de mensen tegenwoordig het gevoel hebben dat zij, naarmate politieke beleidslijnen minder worden afgeleid van een concreet en menselijk "hier en nu", en naarmate zij meer de blik gericht houden op een abstract "later", maar al te gemakkelijk kunnen vervallen tot nieuwe vormen van menselijke slavernij." (Vaclav Havel in "Poging om in de waarheid te leven" – Uitgeverij Kritiese Bibliotheek Van Gennep).

Misschien is de grootste tragedie van de intellectuele bewonderaars van het leninisme wel geweest dat zij door de intensiteit van hun "geloof" ophielden met te functioneren als intellectuelen.

Het communisme slaagde erin om hen op te zadelen met een soort van "onwaardig gevoelen". Ze werden omgevormd tot zogenaamde "revolutionairen" – ondanks hun niet-proletarische afkomst. Anders gezegd: de minste twijfel werd door hen aangevoeld als een stigmatisering tot "petit-bourgeois", renegaten, revisionisten, obscurantisten, klasseverraders etc... En dat waren beledigingen van formaat.

Tot uw dienst: de leden van het hoofdbestuur.

Algemeen voorzitter:

Prof. Dr. Matthias Storme, Zuidbroek 49, 9030 Mariakerke

Algemene ondervoorzitters:

Lic. Gwij Steel, Fort Lapin 41, 8000 Brugge

Lic. Milka Tombal, Carnegielaan 47, 3500 Hasselt

Algemeen secretaris:

Lic. Machteld Lenoir, Vlamingdam 2, 8000 Brugge

Algemeen penningmeester:

Lic. Fernand Smets, Oostvaardijk 17, 2830 Willebroek

Hoofdredacteur:

Mr. Frank Judo, Fonteinstraat 139 bus 16, 3000 Leuven

Bestuursleden:

Ph. D. Rita Wardenier, Weststraat 14, 8340 Damme

Ir. Marc Van Dongen, Bredabaan 764, 2170 Merksem

Prof. Em. Dr. Koenraad Van Camp, Lovelingstraat 70, 2060 Antwerpen

Prof. Dr. Jozef T. Devreese, d'Oultremontlei 24, 2930, Brasschaat

Lic. David Vits, Brusselsesteenweg 130, 2800 Mechelen